

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

**Hej, käre besökare!
Västgötabygdens förstasida finns på nästa sida!**

Tycker du att tidskriften är läsvärd rekommenderas att du satsar på en tidningsprenumeration!

Vid 1 ex. kostar 1-årsabonnemang 150:-

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista) rabatteras priset till 130:- / ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 VARA, Fax: 0512-33942, E-post:vasterg.hembygdsf@telia.com

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

PS! Tips till föreningar etc. Ge en prenumeration till föreningarnas hela styrelse, alla trotjänare, skolor, äldreboende och inte minst läkar- och tandläkarmottagningar m.fl !

Det kommer att uppskattas!

Västgötabygdens redaktionskommitté

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 1

Årgång 73

2018

Varmt välkomna till Lödöse museum hälsar museichefen Christian Mühlenbok
Läs vidare på sidorna 4 och 5. Foto: Lise-Lotte Öhrling, Lödöse museum

Tankar från Lödöse museum – sidorna 4 – 5

Guld i Björke – sidan 6

Rudenschöld, folkskolans grundare – sidan 10

Från Sparresäter till Remningstorp – sidan 12

Björn Ohlén, Västarvet, vår profil – sidan 16

Musikarvet från Ornunga, sidan 18

Från idé till verklighet i Gärdhem – sidan 29

Foto:
Copyright
Kungahuset.se

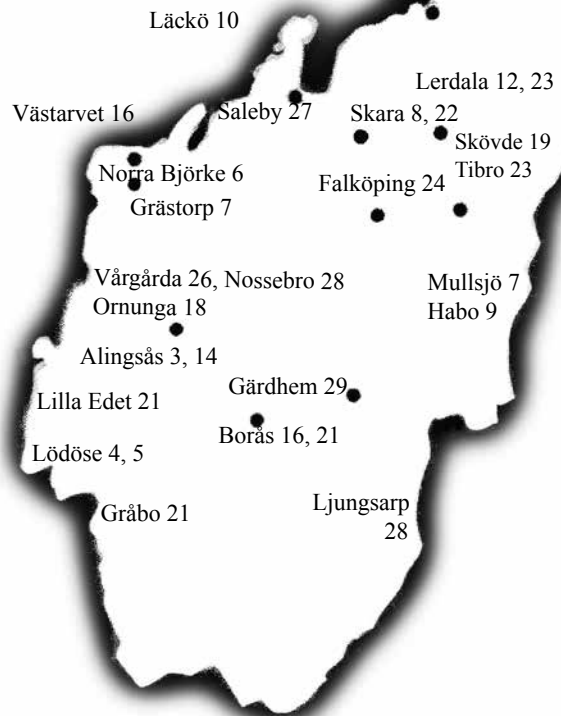
HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds
beskyddarinna

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 73
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2018 150:-

Varifrån kommer artiklarna i detta
nummer?
Siffrorna på kartan hänvisar till
sidnummer i tidningen.

Innehåll

Ordföranden har ordet	3
Tankar om Lödöse museum och framåt	4
Storslagen keramik i Lödöse	5
Norra Björke med guldkant	6
Tors heta hammare försvarade bygden	7
Landskap och stift i boklig förening	8
Årsstämman i Habo den 5 maj	9
Torsten Rudenschöld, folkskolans grundare.....	10
Från Sparresäter till Remningstorp	12
Tema kulturarv	14
Profilen Björn Ohlén	16
Musikarvet från Ornunga	18
Mellan liljan och sjöbladet	20
Att tjäna är människans storhet.....	21
Skara gille är aktivt i det gamla Skara	22
Vann pris för väggbonad i Lerdala	23
Pojken som blev bräddad av en god man	24
Tankar från bögda av Håkansson	26
Stockens kvarn, en krönika från tre sekler	27
Nyheter från hembygden	28
Från idé till verklighet i Gärdhem	29
Läsvärt i korthet	30
Redaktionen	31

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg, Norra Bergvägen 16 B, 541 32 Skövde.
Tel: 070 64 25 670. E-post: redvastgotab@gmail.com
Tryck: Strands Grafiska i Vårgårda AB.
Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.
Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.
ISSN 0346-4954   www.hembygd.se/vastergotland

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på tio personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet. Ur den gruppen är vi tre (se sidan 31) som har det direkta ansvaret att det kommer ut sex nr av Västgötabygden per år.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdagar 9–15 eller e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com
I det här numret är vi 20 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Ordföranden har ordet

En levande hembygd öppen för alla

Vid Sveriges Hembygdsförbunds riksstämma i maj i Uddevalla antogs den nya visionen för hela hembygdsrörelsen: **En levande hembygd öppen för alla**. Det skall noteras att i hembygd ingår såväl landsbygd som stadsbygd. Nu gäller det att vi ”växer” ut i denna vision och vidgar vår verksamhet såväl ute i föreningarna som i distriktsförbundet.

I visionen ingår två nya fokusområden: Barn- och ungdomsverksamhet samt kulturmiljöprogrammet.

I Västergötlands Hembygdsförbund har vi tillsatt arbetsgrupper för båda dessa områden.

Vi kommer att i båda grupperna arbeta fram mål och verksamhetsinspiration. Riksförbundet har tagit fram underlag och mål för sin del.

Vad gäller kampanjen Folkskolan 175 år ingår den som en del i Barn och ungdom och här har ju Västgötabygden redovisat en rad aktiviteter från er i föreningarna som ägde rum under 2017.

Europaåret för kulturarv

Nytt år innebär nya förutsättningar. Under 2018 kommer vi att uppmärksamma Europaåret för kulturarv. Här kommer vi att öka medvetenheten om Europas historia och vi skall uppmärksamma de möjligheter och utmaningar som vårt kulturarv står inför: digital utveckling, miljöpåfrestningar, fysiska påfrestningar på kulturarvsplatser samt olaglig handel med kulturföremål för att nämna något.

Mer information på Riksantikvarieämbetets webb: www.raa.se

Västra Götalandsregionen har avsatt medel för en konferens om världsarv och interkulturell dialog under 2018.

På tal om världsarv gjorde Åke Hyenstrand ett förslag, via Västergötlands Hembygdsförbund, om att Västergötlands platåberg skulle bli ett nytt världsarv. Nu har detta initiativ via andra mer penningstarka intressenter, kommit att utvecklas till Platåbergens geopark. Invigning av geoparken har ägt rum torsdagen den 8 februari i Grästorps konserthus och vi gläder oss åt detta och att initiativet har lett fram till verklighet om än i något annorlunda utformning.

Riksarkivet 400 år

Under 2018 kommer vi även uppmärksamma att det är 400 år sedan Riksarkivet, och därmed hela arkivsverige, startade. Sedan 1618 har Sveriges olika arkiv bevarat historiskt material på ett strukturerat sätt för enkel åtkomst och återsökning.

På sajten www.arkiv400.se kan du läsa mer om olika arkivevenemang och bli hur ett arkiv fungerar och vilka arkiv som finns. I Västergötland har vi ju våra arkiv samlade i dels Skaraborgs arkivförening i Lidköping, dels i Älvsborgs arkivförening (som har lokala arkiv oftast i samarbete med respektive kommun).

Dalslands kanal 150 år

Dalslands kanal firar 150 år samt Åmål jubilerar och detta kommer att firas med en regatta och hamnevenemang i olika Vänerhamnar och längs kanalen.

Jag har förhoppningar om att vi vid dessa evenemang kan anknyta med visningar av hembygdsrörelsen, så håll uppmärksamhet på **Maritimt i Väst** och tidpunkten för deras regatta i sommar.

Vi kommer under 2018 att ytterligare fördjupa samarbetet med KulturarvVäst, där följande organisationer ingår: Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund, Bohusläns, Göteborgs –och Västergötlands Hembygdsförbund samt NAV (Industrihistoria och arbetslivsmuséer i Väst) och Maritimt i Väst. Om vi är det ideella kulturarvet i Västra Götaland (med drygt 110 000 medlemmar tillsammans) så är Västarvet det professionella och här kommer vi att stödja varandra.

Vad gäller kurser, utbildning och allmän kulturverksamhet samarbetar vi med Studieförbundet Vuxenskolan.

PrismaVG är en databas som vi hoppas många föreningar kan knyta sig till. Här kan ni lägga in olika berättelser från 1850 tills idag och från er verksamhet.

Västarvet och KulturarvVäst driver denna databas.

Med början i mars 2018 kommer tre olika utbildningstillfällen att arrangeras (14/3 i Göteborg, 17/3 i Falköping och 23/3 i Trollhättan).

Kulturmiljö och landskapskonventionen kommer att innebära kurser och studiecirklar, som ni alla inbjuds till.

Vi ser fram emot att jobba med visionen och er i föreningarna under 2018!

*Sven-Åke Mökander
ordförande VHF*

Tankar om Lödöse museum – och vägen framåt

I skrivande stund, den 2 januari 2018, är det exakt ett år sedan jag tillträdde som chef för Lödöse museum. Det gångna året har jag framförallt ägnat åt att lära känna verksamheten och jag kan konstatera att Lödöse är en plats som inbjuder till att låta fantasin och kreativiteten flöda.

Lödöse har en enastående rik historia med en naturlig plats i svensk historia. Som en av landets första och största städer så har Lödöse under en betydande del av det andra årtusendet, från ca 1050–1500, varit en tummelplats för människor från när och fjärran.

Dokumentation av tusentals arkeologiska fynd

Idag är ca en tredjedel av det medeltida Lödöse undersökt arkeologiskt, och det är också den enskilda plats i Sverige som har producerat flest arkeologiska fynd, närmare en halv miljon föremål. Det här är självklart ett mäktigt arv att förvalta och det är fortfarande enormt mycket arbete som återstår. Inte minst när det gäller att tillgängliggöra samlingarna för allmänheten. Idag kan man, med teknikens hjälp, göra samlingen åtkomlig på nätet. Men det kräver bl a att samlingen är ordentligt dokumenterad och fotograferad. Det här är självklart ett långsiktigt arbete som redan har pågått i många år, men ambitionen är att öka takten ytterligare.

Ny basutställning är på väg

Om samlingen och den arkeologiska dokumentationen utgör museets bas, den grund som vi står på, så är förmedlingen och tillgängliggörande nyckelord när

Christian Mühlenbök, museichef.
Foto: Lise-Lotte Öhrling.

det gäller att få människor att bli intresserade av vår verksamhet och vilja besöka Lödöse museum. Den nuvarande byggnaden invigdes 1994 och är inspirerad av Bjälbopalatset i Vadstena.

Basutställningen, som står idag, invigdes samma år och är i behov av förnyelse och redan i slutet av förra året invigde vi ett rum i museet som är särskilt anpassat för barn och unga med NPF- (exempelvis autism) diagnoser. En särskild pedagogik har utarbetats och gör att vi nu kan nå målgrupper som tidigare har haft mycket svårt att besöka ett museum.

Ny teknik, interaktiva skärmar och digitala tidslinjer

Också i anslutning till vår nya basutställning erbjuder dagens teknik, med exempelvis interaktiva skärmar och digitala tidslinjer nya möjligheter. Men teknik kan aldrig ersätta ett bra innehåll och därför arbetar vi nu med att ta fram en ny basutställning där vi infogar det arkeologiska materialet i en tydlig medeltida berättelse. Många av föremålen i våra samlingar, exempelvis våra många runinskrifter, ger oss en inblick i medeltidsmänniskans vardag men kan också agera länk mellan nutid och dåtid genom exempelvis igenkänning eller interaktiva moment. Ambitionen är att ha en ny basutställning i början av 2020.

Forskning

Vi skall också lyfta blicken och infoga Lödöse i ett större sammanhang. Inte minst genom att satsa mer på forskning. Sonias artikel på nästa uppslag är ett exempel som visar tydligt hur ny forskning kan leda till en helt ny förståelse av platsen och av de relationer som byggde det medeltida samhället.

En viktig fråga som återstår är: hur mycket av keramiken från Lödöse exporterades till andra platser i Sverige och Europa?

Det återstår att ta reda på.

Varmt välkomna till Lödöse museum!

*Christian Mühlenbök,
enhetschef Lödöse museum*

Storslagen keramik i Lödöse

Trots drygt 30 år på Lödöse museum slutar jag aldrig fascineras av det storslagna arkeologiska materialet från medeltidsstaden Lödöse. Under årens lopp har jag förstått att föremålen inte bara är av nationellt, utan även av internationellt intresse!

Ett material som alltid intresserat mig är keramiken och den mångfald och variation som den visar. Jag ville lära mig mer och år 2004 åkte jag på min första keramik-konferens i Winchester i England och därefter har det blivit flera resor. År 2012 höll jag ett föredrag på konferensen på Isle of Man, för att sätta Lödöse på Europakartan och presentera lite av Lödösekeramiken för de övriga deltagarna. Det resulterade i att nio engelska keramikexperter besökte Lödöse museum följande år, som med stor entusiasm konstaterade att vår keramiksamling är en viktig del i forskningen om kontakter och handelsvägar i norra Europa. En referenssamling med olika importerade keramiktyper blev resultatet av deras vistelse i Lödöse.

Besöket blev också starten på ett nytt projekt, där jag tillsammans med keramikforskaren Torbjörn Brorsson har fått möjlighet att klassificera all keramik från Lödöse, efter typ och ursprung. Vi börjar nu bli klara med arbetet, som delvis finansierats av stipendium från Lennart J Hägglunds stiftelse.

Efter att ha gått igenom hälften av materialet kunde vi fastställa ett spännande resultat. Det är inte enbart importerad keramik i Lödöse, utan vi har kunnat bevisa att man har tillverkat keramik här under hela medeltiden. I vårt projekt har vi använt en metod som kallas ICP-MS analys, där man kan se var godset är tillverkat genom de kemiska grundämnena i leran, som ger ett unikt "fingeravtryck". Det kan sedan matchas med leran i ett känt lokalt material, i Lödöses fall, det lokalt tillverkade teglet. Fina glaserade kannor från 1300-talet, som vi tidigare trott var engelska, vet vi nu att de har tillverkats här i Lödöse. Ett exempel är den kannan som hittades i vattnet i Anten utanför ön Loholmen (hemvist för lagman Gudmar Magnusson, Heliga Birgittas svärfar), som nu har visat sig vara gjord i Lödöse. Kanske en present från Birgitta, som ofta befann sig här hos Kung Magnus och hans hustru Blanka vid 1300-talets mitt. Det här känns väldigt spännande, var kan man hitta andra Lödösekruror?

Vi har även fått mer kunskap om de importerade kärlen och var de kommer ifrån. En stor del kommer

Arkeologen/antikvarien vid Lödöse museum, Sonia Jeffery, med krukan från Loholmen, som hon nämner i texten. Foto: David Jeffery,

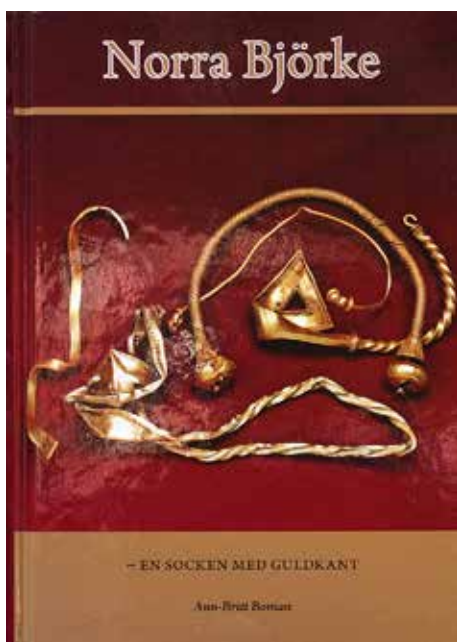
från Tyskland, men här finns även kärl från Danmark, England, Flandern och Frankrike. Några få nedslag från Medelhavsländerna har vi också kunnat konstatera. En helhetsbild av keramikens ålder, utbredning, ursprung och sammansättning, kommer att kunna svara på frågor om kronologi, kontakter och inte minst social status i medeltidsstaden Lödöse.

Lödöse var en förunderlig medeltida plats, som gång på gång visar sig ha varit mer avancerad än man tidigare trott. Och mer kunskap finns att hämta här i de olika arkeologiska materialen, tillsammans med den dokumentation som gjorts vid alla 250 undersökningar inom medeltidsstaden Lödöse.

Nu när jag närmar mig pensionen känner jag mig privilegierad, som genom ett helt yrkesliv ha fått möjligheten att bekanta mig med Lödöse, dess spännande historia och unika arkeologiska fyndmaterial och jag hoppas att allt fler kommer att upptäcka platsen genom ett besök på Lödöse museum.

*Sonia Jeffery
Arkeolog/Antikvarie
Lödöse museum/Västarvet*

Norra Björke med guldkant

Norra Björke. På omslaget möter en bild från Vänersborgs museum av guldsätten från Vittene.

Björke kyrka har förstås inte kommit seglande på Björkeån även om berättelser säger det, men den idag så anspråkslösa ån förbi kyrkan hade förmodligen stor betydelse en gång i tiden. Kanske bidrog den starkt till bygdens gyllene tid som återväcktes 1995. Sveriges tredje största guldsatt hittades i Vittene nära kyrkan, och bygden blev berömd.

Lustigt nog talades det mest om guld i Vittene så förmodligen var det många som inte ens visste att Vittene var en liten by i Norra Björke socken. Detta har Ann-Britt Boman nu ändrat på genom att ge ut en faktarik bok med namnet Norra Björke – en socken med guldkant. Åsaka-Björke Hembygdsförening står som utgivare.

Guld i trädgården

Visst får de fem märkliga guldringarna från tiden kring Kristi födelse gott om plats i boken, liksom spåren av ännu äldre tider, men Ann-Britt är uppvuxen i Björke och har haft kontakten med bygden och Björkeborna genom alla åren. Så för henne har Björke guldkant oavsett fynden i Vittene.

Men visst är fynden viktiga, och egentligen började det 1990 då Tapio och Asta Lund hittade en intressant ring under trädgårdsarbete. Men länge förstod de inte hur märkelig den var, och när utgrävningarna kom igång så avslöjades det att detta varit en boplats i minst tusen år, och att här funnits ett hantverkscentrum med

vida kontakter. Kanske producerades det hudar som exporterades till romerska armén.

38 utfattiga

Över huvud taget verkar bygden söder om Hunneberg har varit en viktig förbindelseled från Norge och Göta älv ut mot Skaraborgsslätten. Så detta har varit en betydelsefull bygd, det står klart. Men Ann-Britt Boman skildrar förstås främst det vanliga livet i Björke, som ofta kunde vara nog så ovanligt. Som statistiken från 1820, där det sägs att det fanns sex förmögna i bygden och 37 behållna (det var väl folk som hade det halvbra). Mot detta fanns hela 86 fattiga och än värre, 38 utfattiga. Livet hade inte guldkant för alla.

Men kanske var det en tillfällig svacka. Redan fem år senare var de förmögna åtta, de behållna hela 107 medan de fattiga minskat till 55. Och inga kallas längre utfattiga.

Krigshjältar

Boken berättar förstås om kyrka och skola, jordbruk och kvarnar, möbelindustri och hantverk (så kan nämnas två skräddare som sydde kläder åt två krigshjältar från 30-åriga kriget, Lennart Torstensson och Olof Silfverlood), vägar och järnväg. För Björke fick för en tid åter bra förbindelser, man kunde rentav välja på två järnvägsförslag. Men bland annat min morfar avfärdade tanken på att den märkliga banan Lidköping Tun skulle fortsätta till Björke. Istället blev en bana mellan Nossebro och Trollhättan, som förstås gav goda förbindelser för dem som ville till stan för jobbet eller affärer. Järnvägen stod klar 1916 (detta firades på många håll 2016) och persontrafiken pågick fram till 1968, främst med hänvisning till de dåliga vägarna.

Ges liv

Ann-Britt Boman har luskat i alla tänkbara gamla handlingar och talat med minnesgoda Björkebor. Resultatet har blivit en härlig genomgång av livet och gårdarna. Och det blir inga uppräkningsbara av personer och gårdar. Många av personerna känns levande tack vare olika minnen som bevarats och gårdarnas förändringar följs genom seklerna.

Allt är förstås pedagogiskt upplagt och det har inte bara blivit en innehållsrik och mycket läsvärd bok, bilderna och utformningen gör den vacker och lockande dessutom.

Hans Menzing

Tors heta hammare försvarade bygden

Under de sista trettio åren av 1900-talet sökte Grästorpsbygden skydd hos asaguden Tor verkar det som. Utanför Grästorp, alldeles vid vägen från Lidköping mot Trollhättan, kan man se en hyllning till Tors vassaste vapen.

Saab tillverkade förstas flygplanet som fick det vackra namnet Viggen. Men namnet kommer inte från den trivsamma anden med namnet vigg, den har inte minsta likhet med stridsflygplanet Viggen, som står staty vid en parkeringsplats inte långt från Såtenäs där det fanns stridsberett under många år.

Viggen var klar för strid 1971 och användes fram till början av 2000-talet. Det lär finnas ett par Viggen kvar på Såtenäs, men nu bara för museibruk. Det är kanske ett av dem som hamnat utanför Grästorp.

Även på vägen har Viggen satt sina spår. En rätt lång sträcka har rena motorvägsbredden, men utan mitträcke. Där skulle Viggen kunna starta och landa. Kanske för att inte bli överraskade och utslagna på Såtenäs, men de var knappast mer skyddade här.

Hur som helst så är det säkert många bilister som undrar varför vägen plötsligt blir spikrak och dubbelt så bred efter att länge varit alltför smal och krokig.

För säkerhets skull; flygvapnet satsade förstas inte på tron på Tor under kalla kriget. Något skulle planet heta, och Viggen skulle fungera just som Tors hammare, den som även kallades åskvigg eller vigg. Idag heter det farligaste flygplanet Gripen, och några gripar har ju heller aldrig funnits. Men kanske skrämmer det någon.

Viggen på parad. Visst är det stiltigt, flygplanet som fått namn efter Tors hammare.

Hans Menzing

Ny bok av Aina Lindborg

Alldeles innan Västgötabygden nr 1 ska sändas iväg till tryckeriet får vi information om att Aina Lindborgs senaste hembygdsbok **Så levde Bjurbäcksborna förr** har kommit ut. Vi får återkomma till denna bok i nästa nummer.

Aina är en av våra tidigare redaktörer för Västgötabygden. Aina och hennes man Bengt Lindborg, som avled under förra året, är ett välkänt par i hembygds-kretsar. Bengt var under många år ordförande i hembygdsförbundet.

Aina bor och verkar i Bjurbäck i Mullsjö kommun. Hon har tidigare skrivit boken **Träkyrkan i Bjurbäck**. Tillsammans med maken Bengt har hon författat en **jubileumsbok** om Bjurbäcks Hembygdsförening till 50-årsjubileet 2004 och ytterligare en bok, **Smånamn i Bjurbäck**.

Bjurbäcks Hembygdsförening är bl a känd för sina jordgubbstårter, som serveras i hembygdsgården Böna-red under sommaren.

Monika Moberg

Norra Björke. Kyrkan kom inte seglande på Björkeån även om berättelser påstår det. Teckning: Ernst Wennerblad 1895.

Landskap och stift i boklig förening

Vårt landskap är ganska unikt när det gäller intresset för litteratur. Vi har både en förening som värnar om västgötalitteratur och ett sällskap som odlar intresset kring det stiftshistoriska. Den första föreningen startade 1962 och den andra trettio år senare, 1992. Undertecknad har varit ordförande i den första sedan 1989 och i den andra sedan 2004. Att jag därtill även är ordförande i Stiftelsen Skaramissalet gör det än lättare att verka på alla plan!

Gränserna mellan västgötalitteratur och stiftshistoria är ytterst vaga. Vår äldsta västgötska ”bok”, **Äldre Västgötalagen** från 1220-talet, sammanfaller med båda inriktningarna.

Samma sak är det med vår äldsta personhistoriska skrift **Den helige biskop Brynolfs av Skara levnad jämte hans kanoniseringsprocess** från 1417 (tryckt i Lübeck 1492). Dess innehåll är både västgötalitteratur och stiftshistoria.

Går vi till de många topografiska dissertationerna som studenter nedskrev mellan åren 1699 (om Kinnekulle) och 1806 (om Torsö) så innehåller dessa en stor mängd kunskap som kan beskrivas som både västgötalitteratur men självfallet också som stiftshistoria. Gränserna – om de nu är nödvändiga att dra – är ytterst vaga.

Samlaren Ekberg

Skall man försöka närma sig begreppet västgötalitteratur är detta inte så lätt att definiera. Den främste samlaren av denna litteratur var godsägaren och domänintendenten Bertil Ekberg (1886–1965) på Dagsnäs. Även om han samlat västgötalitteratur ända från sin ungdom hade han svårt att dra gränser. Om en stockholmare åker till Malmö och går av i Falköping och där skriver en dikt på perrongen, så menade Ekberg att detta var västgötalitteratur, då den var skriven i Västergötland!

Med denna vida definition behövs ett slott att bo på som kan rymma allt som nu kan vara västgötalitteratur. På samma sätt kan man utan att skämmas samla litteratur kring och om Greta Garbo, då skrönan säger att hennes anfäder kom från Kinnekulle! Så motiverade i alla fall en annan stor västgötasamlare, biblioteksrådet Nils Sandberg (1913–1999), Göteborg, sitt innehav av Garbolitteratur!

Kanske hade Bertil Ekberg lite av den samlargen som fanns hos hans företrädare på Dagsnäs, Pehr Tham (1837–1820). Denne ville skapa ett västgötskt urhem på Dagsnäs. Då de naturliga förutsättningarna inte fanns i verkligheten samlade han på sig runstenar och annat som blev en grund att läsa gårdshistorien ur ett Rudbeckianskt perspektiv. Å andra sidan var det tur

Johnny Hagberg: Ordförande i Västgötalitteratur resp Skara Stiftshistoriska sällskap samt artikelförfattare.

att han samlade på sig dessa runstenar. Vem vet, vilket öde de hade kunnat gå till mötes under historielöshetens 1800-tal när kyrkor revs och mycket förskingrades utan någon större pietet.

Varken för Ekberg eller Tham fanns det någon gräns mellan västgötalitteraturen och det stiftshistoriskas vilket är en ganska sund och angenäm inställning.

Sedan starten har Skara Stiftshistoriska sällskap utgivit ett stort antal böcker. En del av dem i samarbete med Föreningen för Västgötalitteratur och Missalestiftelsen. Till dags dato har det utkommit 93 volymer vilket, utan på något sätt vara skrytsam, måste vara ett svenskt rekord i bokutgivning för ett lokalt sällskap och förlag. Det är en ganska bred utgivning där gränserna är behagligt otydliga. Någonstans finns ändå en röd tråd som spinner sig samman med Skara stifts historia.

Västgötherrarnas uppror

Flera utgivna böcker har en grund i 1500-talets ganska turbulenta tid. Nämnas kan en bok om Magnus Haraldsson som blev den siste katolske biskopen i Skara. Han flydde stiftet och landet efter det misslyckade upproret som vi benämner **Västgötherrarnas uppror 1529**.

Även hans efterträdare har blivit förärad en bok: **Sveno Jacobi – biskopen, teologen, boksamlaren**.

I denna finns en fullständig förteckning över vad som fanns i dennes bibliotek och även kommentar kring vad böckerna innehöll. Jacobi, som var domprost vid utnämmandet till Haraldssons efterträdare, ansågs inte renlärig utan avsattes och fick återgå till domprostsysslan.

En annan ytterst viktig bok är **Vägen mot bekän- nelsen** som beskriver den kyrkliga situationen i Väster- götland och Skara stift under reformationsskedet, från slutet av 1520-talet fram till att biskop Jacobus Johan- nis ”Westrogothus” avsattes 1595 på grund av sitt stöd för den så kallade **Röda boken** (en gudstjänstordning som Johan III ville införa som ett medlingsförsök att få en ordning som även accepterades av den Katolska kyrkan och som hade ett starkt stöd i Skara stift).

När sedan ärkebiskopen Abraham Angermannus kom med sin **räf** till stiftet på vårvintern 1596 ned- gjordes det sista av katolsk utövning i stiftet. Han brän- de upp ”beläten” det vill säga helgonbilder och slog sönder ”salig biskop” Brynolf Algotssons grav i Skara domkyrka. Han tog även bort Sankta Elins ben från Helenas kyrka i Skövde. De reformatoriska tankarna hade segrat till sist.

Stiftshistoria och västgötalitteratur är spännande. Ibland händer det något utöver det vanliga. Så var det 2011 när **Äldre Västgötalagen** gavs ut. För första gången kunde vetenskaplig metod användas och text kunde läsas som aldrig förut hade kunnat tydas. Likaså

2006 när **Skaramissalet** utgavs och man genom veten- skaplig undersökning kunde konstatera att pergamen- tet var från 1150 och den ena pärmens trä var från en ek, fälld i trakten av Skara 1264. Missalet hade redan i slutet av 1200-talet blivit föråldrat och hamnade i dom- kyrkans bibliotek som referenslitteratur. I samband med detta hade det blivit ombundet i två delar. Oblygt skar man bort stora delar av handskriftens pergament, men i en förmodligen omedveten pietet valde man att spara de intressantaste delarna av den. Idag återstår en- dast 44 blad av ursprungligen 300. I dagarna har ett exemplar av **Breviarium Scarense** (tryckt i Nürnberg 1498) upptäckts i samband med en bokinventering i Strängnäs stift och Almby kyrka. Hittills har endast tre exemplar varit kända, varav ett av dessa finns på Stifts- och landsbiblioteket i Skara. Så undrens tid är ännu inte förbi, inte ens när det gäller stiftshistoria eller västgöta- litteratur.

Johnny Hagberg

Årsstämma i Habo den 5 maj

Spinnet

Västergötlands Hembygdsförbunds årsstämma lördagen den 5 maj 2018 arrangeras i samar- bete med Habo Gustav Adolfs Hembygdsföre- ning i det gamla ullspinneriet i Habo, numera Spinnet i Habo AB (bilden).

Notera den 5 maj 2018 redan nu i era ka- lendrar. Ytterligare information kommer i nästa nummer.

Habo Gustav Adolfs Hembygdsförening blev Årets Hembygdsförening 2017. Förening- en presenterades i Västgötabygden nr 4 2017.

Habo kyrka, även kallad Träkatedralen vid Vättern, är känd för sina målningar. Kyrkans nuvarande utseende är sedan 1723, men kyrkan har anor längre tillbaka. Den är byggd med läk- tare runt hela kyrkan. Kyrkan har kvar logerna, som det var förr i tiden, för det finare folket, bänkar för bönderna och läktare för torpare, drängar och pigor. Målningar från katekesen täcker hela kyrkan från golv till tak. Konstnärerna hette Johan Kinnerus och Johan Christian Peterson och de var båda från Jönköping.

Spinnet i Habo. Ann-Britt Boman, Gunnel Carlson, Jan Fogelström och Irene Gellerbrant utan för Spinnet i juni 2017.

Vi hoppas kunna visa mer av kyrkan i kommande nummer.

Har du som läsare berättelser från Habo Gustav Adolf, som du vill dela med dig av, är du välkommen att sända in dem. Adress, se sidan 31.

Monika Moberg

Torsten Rudenschöld

– den svenska folkskolans grundare

Det har skrivits en hel del om den svenska folkskolan med anledning av att det i fjol var 175 år sedan folkskolestadgan antogs. Då kan det vara på sin plats att nämna greven Torsten Rudenschöld.

Han har ibland kallats för den svenska folkskolans fader. Han föddes på Riseberga 1798, en större gård i Edsberg ett par mil sydväst om Örebro. Så småningom flyttade familjen till Gudhammars gård vid sjön Skagern. Som seden var bland de så kallade högre stånden så hade man en informator som höll skola med Torsten och hans två bröder, Carl och Ture. Som femtonåring kom så Torsten med sina två bröder och informatorn Helstadius till Uppsala för vidare studier. Som adertonåring lämnade Torsten Uppsala och blev officer men slutade i armén efter åtta år för att bli bonde på säteriet Kroppefjäll. Säteriet kom att höra ihop med Gudhammar genom moderns död och genom att fadern gifte om sig med änkan på Kroppefjäll. Torsten var ingen lantbrukare och ingen praktisk man. Det gick inte så bra ekonomiskt och efter några år gav han upp. Nu blev han förvaltare på Stjernfors bruk i Värmland, vilket hörde till Uddeholmsbolaget. Men efter tre år slutade han efter att revisorerna klandrat förvaltningen. Han hade försökt att förbättra förhållandena för arbetarna vid bruket som han, med all rätt, tyckte var förfärliga. Så försökte han att bli bonde igen genom att några gårdar köptes och slogs samman och bildade Närefors i Uvereds socken. Men ej heller detta lantbruksföretag lyckades.

Läckö Kungsgård

Han räddades från konkurs genom att brodern Carl Rudenschöld, som drev Läckö Kungsgård på Kållandsö, köpte Närefors. Nu var han och familjen utblottade. De fick nu bo i en mindre byggnad i anslutning till kungsgården och som någon form av ersättning läsa med broderns barn och några till.

Torstens håg stod till skolan och med den nya skolstadgan från år 1842 skulle det finnas en skola i socknen. Det hade i många socknar försökts att ordna skolgång, men problemet var många gånger brist på lokaler. En del större gods ordnade skolgång för de anställdas barn även om det kanske ej var så vanligt. Det framhölls hur viktigt det var med hemundervisningen, men hur många föräldrar kunde själva läsa och skriva? Återigen blev det förändring för Torsten och familjen. De måste flytta och nu blev bostaden den så kallade Kasern vid slottet.

Men hans intresse för skolan hade ej avtagit, utan nu skulle han utveckla en folkskolemodell som kunde fungera även på landsbygden. Han började på våren 1846 med en skola för de anställdas barn på kungsgården. Skolsalen var ingen mindre än riddarsalen eller kungssalen som man säger idag. År 1847 var det

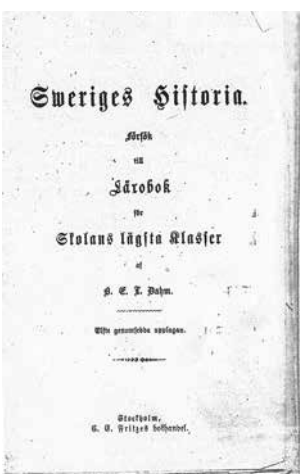

inte mindre än ett sextiotal barn som undervisades. Han var själv lärare för alla i början men delade in eleverna i tre grupper. Nybörjarna var underläsare, de något mer försigkomna överläsare och den högsta klassen eliter. Men problemet med långa skolvägar drabbade även Läcköskolan varför han inrättade ett nytt system. Han delade in godset i fyra rotar och undervisningen fick bli i någon torpstuga och som lärare fick någon av de duktigaste eliterna tjänstgöra. Själv pendlade Rudenschöld mellan dessa skolor för att övervaka det hela. Eftersom detta slog så väl ut beslöt han att indela socknens skolarbete i åtta skolrotar motsvarande Otterstads församlings husförhållningsrotar. I Otterstad byggs en ny folkskola i närheten av kyrkan, den invigs 1847.

Problemet visade sig vara att barnen inte kom i den utsträckning man hade räknat med eller som Rudenschöld uttryckte en gång ”ett glest bebodt land med hårt klimat och fattig befolkning”. Med långa skolvägar och kanske väglöst så var det inte alltid så lätt. Roteskolorna fungerade i stort sett bra då barnen där hade mycket närmre till skolan. Skolförsöket i Otterstad hade blivit känt bland höga vederbörande och Rudenschöld hade många vänner inom olika befattningar som väl kände till hans engagemang för skolan. Han blev kallad till kungen OSCAR I år 1856, som var mycket intresserad av folkskolan. Redan som kronprins hade kungen varit mycket intresserad för skolans utveckling. Kungen hade läst Rudenschölds bok Svenska folkskolans praktiska ordnande och tagit intryck av dess budskap. Problemet hade varit lärare och ekonomi, men nu fick Rudenschöld 800 RD under tre år för projektet i Otterstad. Han var medveten om betydelsen av fysisk träning och lärde t ex personligen, själv en duktig simmare, skolbarnen i Otterstad att simma. Skomakare Ström på Kållandsö har berättat att ”pojarna samlades på Läckö brygga där Rudenschöld band snören om livet på dem vakandes över att ingen av dem gick till botten”.

Som adelsman hade Rudenschöld säte och stämma i ståndsriksdagens adelsstånd. Tidigare hade han inte varit intresserad av detta, men när skolfrågorna blev en politisk fråga på 1850-talet beslöt han att delta i den riksdag som samlades 1856. 1853–54 års riksdag kom Rudenschöld att figurera i trots att han ej deltog. Han arbetade för övrigt mycket utan att synas eller höras men hade många sympatisörer, som framförde åsikter i Rudenschölds anda. Det blev följaktligen en förändring så att skolstyrelser hade rätt att i avlägsna rotar inrätta mindre skolor med oexaminerade lärare. Här kan man se början till småskolor, en särskild skola för nybörjare, som Rudenschöld uttryckte det, ”det som höll på att utvecklas i några små roteskolor på Kållandsö var en småskola med innanläsning som huvuduppgift och under en särskild småskollärare”. Disciplinen i roteskolorna upprätthölls ”derigenom att husets matmoder blott sitter närvarande sysselsatt med handarbete”.

Problemet var då som nu lönerna, att få medel till att avlöna en lärarkår. Det fanns på sina håll förslag på att man skulle använda invalider och fattighjon som lärare, men sådana tankar reagerade Rudenschöld starkt emot. Han utgick ifrån att det skulle vara dugande ynglingar och de skulle lönemässigt jämföras med unga drängpojkar. I sin verksamhetsberättelse till domkapitlet i Skara 1852 kunde Rudenschöld berätta att i Otterstads församling fanns roteskolmästare i alla åtta rotarna och genom sammanskott från socknens ”herremän” hade finansieringen lösts. Under 1856–58 års riksdag blev Rudenschöld placerad i ekonomiutskottet för att där behandla skolfrågor. Det fanns många motioner, men han hade endast en, höjda lärarlöner. Utskottet lämnade ett betänkande som innehöll skarp kritik av den vanligt förekommande Lancastermetoden inom skolan. Rudenschöld var helt emot denna form av skolutbildning, att i stora skolor med barn i alla åldrar från 7 till 15 år låta en ensam lärare svara för både ordning och undervisning för alla på en gång, utgör ett stort missförhållande.

Lärobok för roteskolan.

Rudenschöld skrev flitigt inlägg och även böcker om skolväsendet och hur han ansåg att det kunde förbättras, t ex Svenska folkskolans praktiska ordnande från 1856. Den köptes in av regeringen och spreds i 2500 exemplar till landets skolstyrelser. Samma år fick Rudenschöld uppdrag att vara något av en kringresande riksskolinspektör på riksdagens och regeringens uppdrag och han blev kallad av

Ekebo rote. Kammaren i drängstugan på gården Ekebo i Otterstad var skollokal för roten.

församlingar och skolstyrelser, då alla ville ha hjälp och råd med organisation av sitt skolväsende. Riksdagen beslutade 1858 om en kunglig förordning som innebar att småskolan blev en förberedande lägre avdelning inom folkskolan. Som erkänsla för sin livsgärning tillerkändes Rudenschöld en statlig livstidspension 1858. Den möjliggjorde att han 1859 dog skuldfri.

Rudenschöld fick kämpa hela livet inte bara mot motstånd beträffande skolutbildningen utan också mot tidvis dålig hälsa och skral ekonomi. Hans tankar om ståndscirkulationen väckte uppmärksamhet. Han menade att alla barn, även de besuttnas, skulle gå i samma skola från början för att därigenom öka förståelsen mellan olika samhällsklasser. Han uttryckte en gång att ”herrefolkets barn som inte hade lust för läsning kunde bli kroppsarbetare och skulle därigenom må bättre och göra nytta än vara onyttiga halvherrar”. Han värdesatte högt Uppsala studentkårs hyllning år 1858. Rudenschöld var en varmt kristen människa med ett starkt hederpatos.

Den 25 september 1913 avtäcktes den minnessten över Rudenschölds gärning, tillkommen genom en riksinsamling – initierad av ecklesiastikminister Fridtjuv Berg, biskop Danell och landshövding de Geer – som står utefter gamla vägen mot Läckö slott.

Vid högtiden var utom biskop, landshövding och medlemmar av släkten Rudenschöld ett tusental personer närvarande. Skolbarn från alla Otterstads skolor defilerade med svenska flaggor och lade ned blommor framför monumentet.

Folke Ekesbo

Källor:

Salqvist, B. Torsten Rudenschöld ”den svenska folkskolans grundläggare”. Göteborg 1938.
Richardson, G.: Torsten Rudenschöld. Samhällskritiker och skolreformator. Stockholm 1998.

Från Sparresäter till Remningstorp

Vad händer när ett skogsmuseum hotas av nedläggning därför att en naturbruksskola läggs ner? Jo, Norra Billings Hembygdsförening med ett gäng entusiaster tar över ansvaret för museet och driver det vidare.

Sparresäters Naturbruksgymnasium i Lerdala har sedan 1980-talet innehaft ett museum för motorsågar och skogsverktyg. När Sparresäterskolan lades ner 2013 tog hembygdsföreningen över ansvaret för museet.

Hembygdsföreningen drev till att börja museet på Sparresäter, men när fastigheten sålts hotades museet av nedläggning. Efter förhandling med fastighetsägaren har Norra Billings Hembygdsförening fått dispositionsrätt till museets samlingar, men man har då fått flytta museet till annan plats.

Skogssällskapet, förvaltare av Remningstorps egendom utanför Lerdala, visade intresse och ställde en magasinsbyggnad på fyra våningar till museets och hembygdsföreningens förfogande. Det passar bra med anknytning till Skogssällskapets verksamhet.

För drygt ett år sedan påbörjades flytten av inventarier och inredning till Remningstorp. Det är ett enormt arbete som dessa hembygdsentusiaster har utfört under den här tiden med tanke på alla transporter

Rune Gustavsson. Rune är en av entusiasterna bakom flytningen och inredningen av museet till Remningstorp. Här visar han upp en kottesamlare.

av tunga maskiner och verktyg, lyft uppför trappor och inställning på rätt ställe.

– Ja, vi har nog hittills lagt ner ungefär 600 timmar, säger Rune Gustavsson som tillsammans med Georg Lans är arbetsledare.

– De är alldeles för ödmjuka, inflikar Norra Billings ordförande Ola Wirtberg, minst tusen timmar har de säkert jobbat med överflyttning av föremål och inredning.

– Vi har tillbringat sju-åtta timmar per dag här, säger Rune och Georg, men nu har vi trappat ner till fyra.

– Vi kommer att ha invigning av museet i maj, berättar de vidare.

I mitten av maj kommer de även att vara med vid Natur-, Kultur- och Miljödagar vid Vakällan i Locketorp, där Wäring-Locketorps Hembygdsförening sedan många år inbjuder skolorna i närområdet till besök. I år är temat Skogen, vilket passar bra.

– Vår förhoppning är även att vi ska inbjuda skolelever till vårt museum, säger Rune Gustavsson.

Norra Billings Hembygdsförening brukar varje år i september inbjuda till smidesdagar på Sparresäter, men i fortsättningen blir även dessa på Remningstorp.

Museet innehåller en stor samling föremål som speglar skogsbrukets och skogsbruksutbildningens historia. Här finns ett helt rum med motorsågar, märkta med namn och årtal. Här finns exempelvis kottstegar, fogsvansar och barkspadar samt olika vagnar och släddar för att dra timmer med häst samt mängder med redskap för att plantera skog.

Remningstorp och SKF

År 1912 övertogs Remningstorps egendom av Sven Gustaf Wingquist, som var mycket intresserad av skogsforskning. Så småningom utvidgades egendomen genom tillköp av skiften i omgivande socknar. 1930 blev Wingquist styrelseledamot i Skogssällskapet.

Wingquist var först i Sverige att lansera metoden med skogsvärdering genom flygfotografering.

Stiftelsen Hildur och Sven Wingquists stiftelse för skogsvetenskaplig forskning bildades 1946, då Wingquist fyllde 70 år, genom att familjens egendom Remningstorp skänktes till stiftelsen. I samarbete med Skogssällskapet och i samråd med Statens Skogsforskningsinstitut arbetar stiftelsen med forskning inom området.

Men Sven Gustaf Wingquist (1876–1953) har gått till historien främst för sin gärning inom SKF – Svenska Kullagerfabriken i Göteborg. Wingquists epokgörande kullagerkonstruktioner lade grunden för

Museets äldsta föremål. Det här är en så kallad "ballervagn" från slutet av 1800-talet, berättar Georg Lans. Överst ligger en lös "medbotten" som går att flytta över till en släde.

SKF, som han var med och bildade 1907. Han var bolagets första direktör fram till 1919. Han var senare bolagets styrelseordförande under åren 1938–1951.

Pojken i trädet

Huvudbyggnaden hyrdes ut till regissören Arne Suchsdorff åren 1954–1962. Filmen Pojken i trädet spelades in i omgivningarna. Tomas Bolme hade huvudrollen. Vid den här tiden var Arne Suchsdorff gift med Astrid Bergman, känd naturfotograf, dotter till biologen och forskningsresanden Sten Bergman.

Astrid Bergman Suchsdorff bodde kvar i trakten fram till sin död 2015.

Arboretum

Under 1930-talet skapades fem arboreta vid Remningstorp. Arboretum nr 1 har en fin trädsmåling. Här kan man vandra runt och få en rejäl dos trädkunskap.

Det finns gott om skyltar som beskriver träden.

De natursköna omgivningarna i Valle är sjörika. Flämsjön och Acksjön är belägna i närheten av Remningstorp. På Vallevägens hemsida finns tips på sevärdheter på västersidan om det blommande berget Billingen.

Monika Moberg

Skogsmuseum. Magasinet på Remningstorp i vinterskrud.

Vinsch. En äldre skogsmaskin av märket Sepsen.

Tema kulturarv i Västsverige

HembygdVäst, Västarvet och Västra Götalandsregionen är tre av Västergötlands Hembygdsförbunds samverkansorganisationer. Under november 2017 träffades representanter för dessa organisationer inom olika forum.

I HembygdVäst ingår, förutom VHF, hembygdsförbunden i Göteborg, Bohuslän, Dalsland samt NAV – Industrihistoria och arbetslivsmuseer i Väst.

HembygdVäst erhåller från 2016 verksamhetsstöd från regionens kulturnämnd – en gemensam summa som sedan delas mellan de olika förbunden. Från 2018 är vårt bidrag uppräknat med 2 procent.

I regionens uppdrag ingår två stora mål, som verksamhetens regionala roll dels för att stärka ett ökat deltagarantal, dels för att utveckla våra gemensamma intressen genom samverkan och samarbete.

Hur främjas jämställdhet? Kontakt med våra invandrare, hur sker den? Vilka aktiviteter är särskilt anpassade för barn och ungdomar? Använder man sig av ny teknik för att underlätta arbetet? Inbjuder man till studiecirkel, konferenser eller gemensamma möten med andra föreningar inom samma område?

Det är något av innehållet i frågorna som regionen ställer.

Syns vi inte – finns vi inte

Den enkät som skickats ut till alla hembygdsföreningar är ett **mycket viktigt redskap** för oss. Här kan vi få många av de önskade mätetalen om vi får större svarsfrekvens från föreningarna. Det måste vara av stort intresse för alla inom hembygdsrörelsen att få reda på fakta och mätbara tal om vår verksamhet.

OBS! Bidragen från såväl region som kommuner grundar sig på detta.

Värdefullt att samverkan sker mellan HembygdVäst, Västarvet och kommunalförbunden och att det finns nätverk som länkar samman kommuner, kultur, näringsliv och civilsamhälle. Det gäller att hitta beröringspunkter.

Kommunernas stöd och bidrag till hembygdsföreningar varierar. En del kommuner ger inga bidrag alls.

Bjud in politiker

En idé är att bjuda in våra kommunpolitiker till möten i hembygdslokaler eller nätverk och berätta om allt det ideella arbete som hembygdsrörelsen utför och som är till godo för allmänheten.

Västarvet

Västarvet är en del av Västra Götalandsregionen och Sveriges största förvaltning för natur- och kulturarv. Västarvets ambition är att belysa natur- och kulturarvet från det lokala till det globala, från forntid till framtid och göra historien levande och tillgänglig för så många som möjligt. Västarvet erbjuder regionala tjänster inom arkeologi, byggnadsvård och kulturarvsfrågor. Västarvet driver även den digitala mötesplatsen Prisma.

Björn Ohlén, kulturarvsutvecklare i Västarvet, medverkar gärna genom kontakter med kommunalförbunden för att hitta gemensamma beröringspunkter för hembygdsförbunden och kommunalförbunden.

Läs för övrigt artikeln under rubriken Profilen på sidorna 16 och 17, där Ann-Britt Boman har intervjuat Björn Ohlén.

Prisma

Prisma Västra Götaland är en digital arena och mötesplats för vårt fantastiska industriella kulturarv och vår oöverträffade samhällsutveckling från 1850 fram till idag. Här kan man navigera genom regionens industrihistoria. Se bilder, ta del av berättelser och upptäcka spännande industrihistoriska platser!

Regionens kulturnämnd inrättade 2013 ett treårigt projekt; Industrimuseum Västra Götaland, uppdraget gick till Västarvet och Innovatum.

Ett avtal tecknades mellan aktörerna inom projektet, som bl a HembygdVäst skrev på.

Från 2017 ger regionens kulturnämnd inte längre stöd till prismaplattformen, utan den drivs vidare i Västarvets regi.

Kulturarvsfrågor på webben

Historia intresserar människor. Samtida berättelser är viktiga att dokumentera – då de blir historiska berättelser senare.

Regionens kulturnämnds mål är att kulturarvsfrågor blir synligare på webben och det har avsatts pengar till digitalisering. Digitalisering handlar inte enbart om att digitalisera föreningars samlingar utan mer att koppla digitalisering till t ex föremål och/eller foton. En idé kan vara att lägga in föreningarnas årsskrifter på Prisma.

Varför inte samarbeta med ett studieförbund, där föreningarna i studiecirkel kan komma fram till vad man vill lägga in på en digital arena som Prisma. Mer information kommer under 2018 till hembygdsföreningarna om Prisma.

Digitala arkiv

Observera att varken Prisma eller Bygdeband är digitala arkiv för föremålssamlingar. Men Sveriges Hembygdsförbund undersöker möjligheten att erbjuda ett digitalt arkiv med inriktning **att digitalisera för att säkra samlingarna**.

Internationella Kulturarvsåret 2018

Regionen har avsatt medel till en konferens om världsarv och interkulturell dialog under Europaåret för kulturarv. Västarvet är ansvariga för planering av konferensen.

Barn och unga

Sven-Åke Mökander från VHF och Marika Russgård från Bohuslän är med i Sveriges Hembygdsförbunds referensgrupp för projektet Barn och unga.

Sök medel hos RAÄ

Riksantikvarieämbetets stöd, som tidigare endast kunde sökas av arbetslivsmuseer, kan numera även sökas av hembygdsföreningar. 2017 fördelades 8 miljoner, och några hembygdsföreningar finns med bland dem som får stöd.

Landsbygdsprogrammet

Ett projekt för nya arbetstillfällen på landsbygden – Jordbruksverkets system för stöd ur landsbygdsprogrammet är igång. En projektansökan från Länsstyrelsen har dock inte beviljats, då man inte fick tillräckligt med poäng enligt poängsystemet för bidrag. Inte lätt för föreningar att fylla i ansökan när Länsstyrelsens egen personal inte lyckas med detta.

ELC-ambassadörer

European Landscape Convention. Västarvet har gett 21 ambassadörer utbildning och videospelningar. Den 21 februari är det en träff med Studieförbundet Vuxenskolan och målet i Västergötland är att starta sex-sju studiecirkel med ELC-ambassadörerna som ledare.

Föremålsvård

Kurs i föremålsvård planeras i Herrljunga. Liknande utbildning kan även arrangeras inom textil, trä, metall eller byggnadsvård med ledare från Västarvet.

Hur utformar vi miljöer och montrar i våra gårdsmuseer för att göra dem mer levande och intressanta? Här kan Västarvet ge tips och råd.

För reparationer av tak, fönster, dörrar och liknande kan vi använda Byggnadsvård Nääs.

Den 30 maj kommer i fortsättningen att bli Fönsterrenoveringens dag.

Dammsjöås. Sex kilometer utanför Alingsås och bortom byn Maryd, vid vägs ände, ligger en torpidyll! Det gamla torpet Dammsjöås med mangårdsbyggnad, undantagsstuga och ladugård samt ängsmark och skog med mosse. Torpet och tillhörande skogs- och åkermark ägs sedan 1987 gemensamt av Alingsås Hembygdsförening och Alingsås Friluftsklubb, då den siste brukaren Allan Karlsson, testamenterade detta till föreningarna. Läs mer om dess historia på "Naturstig och Historia", där också den nya natur- och kulturstigen presenteras med sina nio stationer. Se Alingsås Hembygdsförenings hemsida.
Foto: Monika Moberg

Hållbara hem är ett nätverk för hantverksföretagare med Västarvet som bas. där vi kan ta del av verksamheten och få inspiration. Vård- och underhållsplaner för våra byggnader borde vara ett kursämne för hembygdsrörelsen.

Sven-Åke Mökander

Tommy kåserar om Grynkorv

Tycker du om **Grynkorv**, äkta västgötamat? Varför inte engagera Tommy Kroon till nästa hembygdsmöte? Tommy är fjälster, dvs ordförande i Grynkorvens Vänner och han kommer gärna till föreningsmöten och kåserar om korb eller dukar upp bordet med **Grynkorv**.

Kontakta gärna Tommy, om du är intresserad!

Tommy Kroon

info@grynkorv.se

Tel 0511-145 49 Mobil 070-59 12 455

www.grynkorv.se

Björn Ohlén

– vårdare och utvecklare av vårt kulturarv

Vi sitter i Mölarps kvarn i Fristad, Björn Ohlén och jag, och samtalar om byggnadsvård och kulturarv. Kvarnen från början av 1800-talet känns riktig för ett sådant samtal. Björn Ohlén, tidigare chef för Byggnadsvård Nääs och nu kulturarvsutvecklare i Västarvet, har i hela sitt liv arbetat med byggnader och kulturarv.

Intresset för byggnadsvård började redan i barndomen. Morfar var snickare, och i hans snickeriverkstad i Kungälv trivdes Björn. Han fick snickra och dona, och om verktygen blev slöa eller skadade, kunde morfar i tysthet rätta till dem, så att Björn kunde fortsätta med sitt snickeri.

– Det var en härlig barndom, konstaterar han.

Redan vid 19 års ålder började han ta ansvar för byggnadsvård. Han flyttade in i morfaderns hus och tog hand om det, när det gällde skötsel och underhåll.

Björn Ohlén. Kulturarvsutvecklare i Västarvet.

– Nu är den färdig, säger han men tillägger ”om den någonsin blir det”.

Ägare av gamla hus känner nog igen sig i repliken. Björn Ohlén tillhör den lyckliga skara, som kan förena sina intressen med sitt yrke. Han påbörjade utbildningen till byggnadsantikvarie 1993 vid Göteborgs universitet. Utbildningen är treårig och har funnits i över 30 år. Den var extremt teoretiskt inriktad och förberedde för anställningar som exempelvis kommunantikvarie.

Man fick kunskaper om Plan- och bygglagen och om kulturhistoriska bedömningar men inte så mycket om praktisk byggnadsvård.

Projektanställningar

När Björn var färdig med sin utbildning, fick han som antikvarie flytta runt på olika projektanställningar. Han började i Eksjö 1996 med att gå igenom outredda byggnadsminnesärenden, som Länsstyrelsen fått in. Det fanns många i den gamla trästaden Eksjö. Byggnadsminne är det starkaste skyddet för kulturhistoriska miljöer, och vem som helst kan ansöka hos Länsstyrelsen om att få en byggnad förklarad som byggnadsminne, men många kriterier måste uppfyllas. Om det blir byggnadsminne, utfärdar Länsstyrelsen skyddsföreskrifter. Detta måste dock i praktiken ske i samråd med fastighetsägaren. Ett annat sätt att skydda byggnader är i bevarandeplaner och detaljplaner. Det ger inte samma långsiktiga skydd. Efter tiden i Eksjö kom Björn Ohlén till Länsmuseum och Länsstyrelsen i Jönköping.

Profilen

Nästa arbetsplats blev landsantikvariekontoret i Halmstad. På 1990-talet tillkom Hallandsmodellen, ett samarbete mellan Länsarbetsnämnden och landsantikvarierna för att minska arbetslösheten. Snickare utbildades för renovering av kulturarvsobjekt och fick samtidigt yrkesbevis. Björn fick då anställning för att inventera kyrkans byggnader i Halland och bedöma vilka av dessa, som behövde renoveras och kunde komma i fråga för ett sådant projekt.

Vidare verksamhet

Björn Ohlén fick möjlighet att vara kvar i Halland, men det kom ett lockande erbjudande från Bohusläns museum i Uddevalla år 1999. Han hade skrivit en 10-poängsuppsats om fiskebåtsvarv, och han tyckte mycket om att segla. Museet i Uddevalla hade nu fått pengar för att dokumentera fiskebåtsvarv och vadbodan i Bohuslän och Björn kunde inte motstå den lockande uppgiften.

Nu var det dags för fast anställning. Älvsborgs Länsmuseum sökte en chef till Byggnadsvårdscentrum på Nääs. Nääs hade skapats som ett hantverks- och byggnadsvårdscentrum med inspiration från Majhaugen i Norge. På Nääs fanns också minnen och traditioner från den första slöjdläroutbildningen i Sverige. Björn fick anställningen och innehade denna

tjänst mellan åren 2000 och 2011. Det hade varit vakans på tjänsten i omgångar, och Björn hade mycket att göra. Under denna tid utvecklades kursverksamheten från 5–6 kurser till 100 kurser årligen. Man arrangerar kortkurser för privatpersoner, och de kan, om det passar, förläggas till platser utanför Nääs – kanske en hembygdsgård. Intresset var mycket stort, och Björn träffade människor, som brann för sina hus.

Vidare utvecklades programverksamhet och rådgivning. På Nääs blev Björn tillfrågad om att vara med i styrelsen för Svenska Byggnadsvårdsföreningen, och han var ordförande i föreningen 2007 – 2013. Det är en ideell riksorganisation, som arrangerar byggnadsvårdsläger efter förebilder från en liknande fransk organisation. Det har varit ett sådant läger på Årås herrgård i Kölingared, och på Florö utanför Fjällbacka. Det senare har till och med sänts i TV.

Västarvet

I tolv år höll Björn på med rådgivning och byggnadsvård samtidigt som han renoverade sitt eget gamla hus och fick maximalt utlopp för sina intressen. Under tiden förändrades organisationen av museerna i Västsverige. Västra Götalandsregionen kom till, en sammanslagning av Skaraborgs, Älvsborgs och Göteborgs och Bohus län. Under några år bildades Västarvet, som är Västra Götalandsregionens Natur- och Kulturarvsförvaltning.

Det började med Naturhistoriska museet i Göteborg, hemslöjdskonsulenterna och Studio Västsvensk Konservering, (en av Sveriges största konserveringsateljéer). Verksamheten vid Lödöse museum, Vänersborgs museum, Kulturlagret i Vänersborg och Byggnadsvård Nääs gick över till regionen omkring 2004. Västergötlands museum i Skara och Bohusläns museum i Uddevalla tillkom strax därefter. De två sistnämnda museernas stiftelsestadgar var dock svåra att juridiskt förena med regionens avtal, varför dessa senare lämnade Västarvet. Västarvet arbetar med natur- och kulturarv i regionens 49 kommuner. I Västarvet arbetar i dag cirka 180 personer inom många olika områden. Björn flyttade 2012 till en ny enhet i Västarvet som arbetar med kulturarv kopplat till regional utveckling.

Prisma

År 2013 tillfrågades Björn Ohlén om att leda ett treårigt samverkansprojekt om industrisamhällets kulturarv, som senare fick namnet Prisma Västra Götaland. En av parterna är Innovatum i Trollhättan, som är ett tekniskt upplevelsecentrum i Nohabs gamla lokaler.

I samverkansplattformen ingår också hembygdsförbunden, NAV och Maritimt i Väst tillsammans med

Familjen Ohléns bostad. Ett fint exempel på byggnadsvård.

Borås Museer, Göteborgs Stadsmuseum och Riksarkivet/Landsarkivet i Göteborg.

Björn som hade läst industrihistoria på KTH tackade ja. Satsningen fortsätter efter projektet och är på många sätt ett nytt sätt att arbeta. Prisma Västra Götaland lyfter fram samhällsomvandlingen under industrialismen och kopplar den till dagens samhällsomvandling. Till hjälp har man en digital plattform, www.prismavg.se, där man samlar och sprider berättelser om utvecklingen från de människor som själva var med och kan berätta om förr och nu.

I broschyren om Prisma kan vi läsa: ”Tillsammans skall vi lyfta fram Västra Götalands omvandling under industrialismen, den period från 1850 till i dag då samhället förändrats som aldrig förr. Vi hoppas och tror att det hjälper oss att bättre förstå dagens omställning och vart samhället är på väg.”

Kulturarv har en viktig roll att spela i samhällsutvecklingen, menar Björn. För framtiden är till exempel återvinningsfrågor viktiga. Byggnadsvård innebär också, att man pekar på ett resurssnålt samhälle. Man kan ta tillvara material av hög kvalitet och återanvända. En annan aspekt är museernas och byggnadsvårdens betydelse för integrationen. Museiföremål från bondekulturen är sig ganska lika över världen och kan innebära igenkänning och en känsla av gemenskap. Hembygdsrörelsen har en stor uppgift att fylla genom att ha perspektivet bakåt, leva i nuet och ha visioner för framtiden. Dessutom bör vi se åt sidorna, ut över världen, för vi har mycket mer gemensamt med människor från andra länder än det som skiljer.

Som avslutning menar vår profil, att han har svårt att tänka sig ett roligare arbete än det han håller på med. Sådant smittar! Visst känner vi igen oss i det inom hembygdsrörelsen!

Ann-Britt Boman

Musikarvet från Ornunga

– Ett treårigt projekt

Johan Albert Pettersson. Han kunde nog aldrig drömma om att Ornungaborna skulle hylla honom och hans musik med spelmansstämmor i socknen. Foto ur föreningens bildarkiv.

Svältornas Fornminnesförening har fått ett bidrag från Riksantikvarieämbetet för ett projekt som heter Musikarvet från Ornunga. Föreningens ordförande Per-Eric Stjerna är glad och berättar lite om projektet.

I månadsskiftet september oktober 2017 skickade Svältornas Fornminnesförening in en ansökan till Riksantikvarieämbetet om pengar till den första delen av tre för att med text och CD dokumentera spelmanen från Ornunga, Johan Albert Pettersson i Nordgården. Del ett som skall genomföras under 2018 är att sammanställa allt material. Svältornas Fornminnesförening bidrar genom ideella krafter till insamling och att söka i arkiv för att kartlägga Johan Albert Petterssons liv. Projektansvarig är Jenny Elisabeth Gustafsson. Budgeten för del ett är 78 000 kronor och det var den summan föreningen ansökte om. Man fick inte riktigt som man önskade. Riksantikvarieämbetet anslog 50 000 kronor.

Vill veta mycket

När man söker pengar hos Riksantikvarieämbetet är det mycket ämbetet vill veta och mycket man som hembygdsförening måste leva upp till.

En utförlig beskrivning av föreningens verksamhet i över hundra år. Att föreningen sedan 2013 arrangerar en årlig spelmansstämma, Ornungastämman, som i år lockade runt 1 000 besökare under en helg i augusti. Stämman är ett samarrangemang med Västergötlands Spelmansförbund och föreningen TRAD.

Att föreningens verksamhet är öppen för alla, bygdens folk, gäster från när och fjärran, att man är jämställda och välkomnar alla åldrar var viktigt att berätta om.

Att föreningen har beslutat att bygga till en servicelokal som är handikappanpassad och att man sökt bidrag hos Jordbruksverket fanns också med i föreningens beskrivning.

Genomförandeplan

Man planerar att genomföra projektet i sin helhet under tre år.

Del 1, 2018. Insamling och dokumentation, både skriftlig och muntlig, liksom föremål med anknytning till Ornungabygdens musikarv och spelmanen Johan Albert Pettersson sammanställs. Insamling och digitalisering av gamla fotografier, renskrift av intervjuer, genomgång av filmat och inspelat material liksom inventering av personliga ägodelar. Kompletterande intervjuer av äldre personer och insamling/sammanställning av information från olika arkiv (tex kyrkböcker).

Del 2, 2019. Projektledaren bokar inspelning i studio, slutproduktion, produktion av texthäfte och CD-omslag: foto, layout, slutligen tryck och press

Del 3, 2020. Distribution, marknadsföring Skivsläpp på Ornungastämman 2020: musiker och en skådespelare lotsar publiken genom Johan Albert Petterssons liv, skivan ges till de runt 100 ungdomar som medverkar på Ornungastämman och en låtkurs med materialet hålls under Ornungastämman.

Det skall bli spännande att se resultat på Spelmansstämman 2020.

Leif Brunnegård

Som badort väljer jag Skövde

– Westra teatern i Kulturiet

Skövde – centrum i universum

Hösten 2017 inbjöd Skövde Hembygdsförening till en föreställning i Kulturiet i Skövde kulturhus med temat Skövde, Centrum i universum. Skådespelarna Eva Ahlberg, Jonas Jonasson och Göte Norehäll från Westra teatern spelade upp en del av Skövdes historia genom tiderna.

Utgångspunkten var arkitekten Hans Erland Heinemans diktsamling Skövde – Centrum i universum.

Jonas Jonasson läste ur Heinemans utgivna litteratur. Göte Norehäll spelade flera roller, t ex framträdde han som Vattenkuranstalten i Skövde, dit man fordom reste för att dricka brunn.

”Som badort väljer jag Skövde” skrev riksdagsman Henrik Schönebeck och då var det karbaden på vattenkuranstalten han syftade på. Doktor Dovertie var under slutet av 1800-talet överläkare på nämnda vattenkuranstalt.

Eva Ahlberg var en mycket övertygande S:ta Elin – skyddshelgonet som genom stadsvapnet symboliserar Skövde. Elin eller Helena, som hon även kallas, levde under 1100-talet. Enligt legenden, som nedtecknades på 1280-talet av biskop Brynolf, var Elin en mycket from kvinna som bland annat bekostade byggandet av

Westra teatern. Skådespelaren Göte Norehäll gestaltade den forna Vattenkuranstalten i Skövde.

Skövde och Våmbs kyrkor. På väg till en kyrkoinvigning i Götene blev hon mördad. Elin helgonförklarades den 30 juli år 1164.

Föreställningen applåderades livligt. Flera uttryckte efteråt att det var ett mycket givande sätt att ta till sig Skövdes historia.

Monika Moberg

Västergötlands historiepodd

Västergötlands historiepodd är en nyhet från Västergötlands Fornminnesförening. Den riktar sig till alla som är intresserade av historia och arkeologi i Västergötland.

Målet med podden är att på ett folkbildande sätt nå ut med aktuell forskning om landskapets historia genom de kunnigaste experterna.

– Det finns ett behov och ett intresse för en radiopodd med fokus på Västergötlands historia. Vi blir därmed först i Västergötland och bland de första i landet att göra en regional historiepodd, säger Ragnar Sigsjö, kyrkokonsult och ordförande för Västergötlands Fornminnesförening.

Om en historiker besöker Västergötland för att hålla ett föredrag eller medverka vid ett seminarium kan vi intervjua honom eller henne för podden.

Ambitionen är att göra sex till tio poddar per år, med en spridning över hela landskapet.

Västergötlands historiepodd har nu börjat med fem poddar. De hittas på plattformar där poddar finns. De finns också på Västergötlands Fornminnesförenings hemsida under Aktuellt.

Programmen har följande innehåll: Historikern Erik Petersson berättar om Gustaf Olsson Stenbock från Torpa, Ulricehamn, Gustav Vasas bästa vän.

Arkeologen Maria Vretemark berättar om utgrävningarna i Varnhem.

Geologen Lars Holmer berättar om Västgötabergets bergarter.

Mer om Varnhem med Maria Vretemark och kyrkokonsult Ragnar Sigsjö.

Elisabeth Löfstrand, Stockholms universitet, berättar om Olof Skötkonungs dotter Ingegerd, som blev ett helgon i Ryssland.

Mellan liljan och sjöbladet

Under många år har professor emeritus Bo J Theutenberg beforskat gamla västgötaslakter och deras vapen ur ett historiskt genealogiskt perspektiv. Det är en forskning som han är i huvudsak ensam om och som därför bidrar med många nya perspektiv på Västergötlands äldre historia. Det är en gedigen forskarinsats som ligger bakom den nyligen utkomna boken som utgör andra volymen av **Mellan liljan och sjöbladet**. Det finns en första volym som utkom redan 2008.

Bo Theutenbergs nya bok är verkligt spännande och tankeväckande att läsa. I den här volymen tar författaren oss tillbaka till forntiden, i gränslandet mellan verklighet och saga. Det tillgängliga källmaterialet, som kan berätta om denna tid, är magert och närmast mytiskt. Theutenberg, som själv är jurist och expert på folkrätt, hanterar med den äran ett brett spektrum av olika källor, såsom arkeologi, runstenar, sagor, sägner, myter, kväden, konsthistoria, heraldik, ortnamn, krönikor och andra historiska dokument. Det är en bedrift att kunna jämka samman detta spretiga material till en helhet. Inom historieforskningen i Sverige har det varit en tydlig trend, åtminstone från 1950-talet och framåt, att avfärda betydelsen av källor som de isländska sagorna, Snorres skildringar och Beowulfskvädet och betrakta de personer som omnämns som mytiska och händelserna som just bara sagor. Här ligger det stora värdet i Theutenbergs bok, tycker jag, att författaren vågar använda det här källmaterialet i sin strävan att öka kunskapen om historiska skeenden och betydelsefulla personers agerande under den sena järnåldern och tidiga medeltiden. Den genomgående svårigheten för läsaren blir då givetvis, som en konsekvens av detta, att värdera källvärdet, att veta på hur pass stabil grund resonemangen vilar. Men det kan man faktiskt ha överseende med.

Det viktiga är att historieskrivningen vad gäller järnåldern i Skandinavien, och för vår del särskilt i Västergötland, kan berikas med en ny dimension som inbegriper namngivna härskare, undersåtar, intriger, konflikter, mänskliga möten och relationer liksom färdvägar och landskapsskildringar. Det kan bidra till nya insikter och tolkningar av ”stumma” arkeologiska fyndplatser som exempelvis Finnestorps offermosse, gravhögen i Skalunda, Mössebergs fornborg och de kristna vikingarnas stora gård i Varnhem.

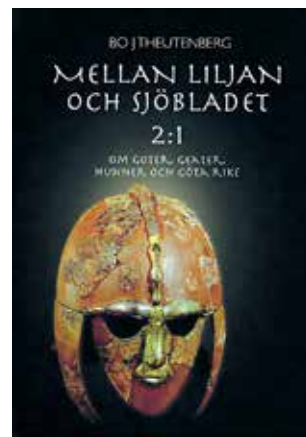
Boken, som är på 448 sidor, är indelad i fyra långa kapitel. I vart och ett av dessa kapitel finns ett huvudtema som introduceras, behandlas och avslutas. Det gör att man kan betrakta kapitlen som separata delar som kan

läsas var för sig. Det här är dock ingen bok som man slöläser i lite då och då. Tvärtom ställer **Mellan liljan och sjöbladet 2:1** stora krav på läsaren om man ska kunna följa med i de historiska skeendena och förstå hur författaren kommit fram till sina slutsatser. Det är inte minst ett digert persongalleri att hålla reda på. Som tur är finns det några släkttavlor i kapitlen och i slutet av boken som ger viss vägledning i hur olika personer och ätter hänger ihop. Det är dock ganska liten text i flera av dessa som därmed blir aningens svårlästa. Det är också mängder med ort- och platsnamn som är mycket viktiga för argumentation och slutledningar. Här ger bokens många kartor god hjälp så att läsaren kan hänga med i de rumsliga sammanhangen. Man saknar givetvis person- och ortnamnsregister men dessa är utlovade att ingå i kommande volym 2:2.

Varje historiskt intresserad läsare kan hitta sina guldkorn i **Mellan liljan och sjöbladet 2:1**.

Mest fascinerande tycker jag att det fjärde kapitlet är, det som handlar om **Uppsala, Sparlösa och Beowulf**. Theutenberg argumenterar övertygande för Beowulfkvädets kärna av historisk autenticitet och attribuering till verkliga personer och faktiska geografiska platser. Beowulfskvädet, som ofta betraktas som ett engelskt nationalepos, skildrar händelser som utspelar sig under järnålderns yngre skede, till stor del i södra och västra Skandinavien. Det är också i Beowulfskvädet vi kan läsa de äldsta skildringarna av relationerna mellan de skandinaviska folkgrupperna **sveoner, geater och daner**. Även det mindre kända fornengelska Widsidkvädet speglar händelser i Skandinavien och det är väldigt roligt att denna tämligen okända källa också lyfts fram av Theutenberg. Detta kväde innehåller det äldsta kända omnämmandet av vikingar. I nästa volym av **Mellan liljan och sjöbladet** utlovas fortsatt analys av Beowulfkvädet och det ser jag fram emot.

*Maria Vretemark
Fil dr, Västergötlands
museum*

Mellan liljan och sjöbladet 2:1.
Författare Bo J Theutenberg. Skara Stiftshistoriska sälls-kaps skriftserie nr 90. 2017.
Pris: 250 kr

Att tjäna är människans storhet

Johan Sundeen är docent i idé- och lärdoms historia, forskare och universitetslärare vid Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås. Han har under hösten 2017 gett ut *Att tjäna är människans storhet – Idehistoriska essäer om Birger Forell*.

Johan Sundeen har under flera år studerat material i svenska och tyska arkiv om antinazisten, hjälparbetaren och kyrkoherden Birger Forell. I fem essäer tecknar Johan Sundeen ett porträtt av denne man och skildrar hans omfattande livsgärning.

Birger Forell har till följd av sina humanitära insatser under och efter andra världskriget jämförts med Folke Bernadotte och Dag Hammarskjöld, men till skillnad från dem är han tämligen okänd för eftervärlden.

Under åren 1929–1942 var Forell kyrkoherde och legationspastor inom Victoriaförsamlingen i Berlin. Han gjorde Europa medvetet om förföljelsen av kyrkorna i Nazi-Tyskland och han räddade åtskilliga människor från en säker död. Under åren 1944–1948 arbetade han med tyska krigsfångar i Storbritannien.

Till hans stora efterkrigsinsatser hör grundandet av flyktingstaden Espelkamp, som syftade till att vända bostads-, arbets- och hopplöshet till gemenskap, arbete och en tro på framtiden.

År 1993 utgavs ett tyskt frimärke till minnet av hans hundraårsdag.

Birger Forell (1893–1958) var född i Söderhamn och avled i Borås, där han var kyrkoherde 1942–1951. Birger Forell är förmodligen en av 1900-talets främsta boråsbor.

Monika Moberg

Vad är detta?

Denna lilla ”ställning” 15 cm hög, fick vi av en medlem med undran om vad det kan vara. Han hade hittat den i ett äldre hus. Vi visste inte så nu går frågan till er. Hör gärna av er till Ann-Britt Johansson Lilla Edets Hembygdsförening tel 076-01 72 432.

Som sagt, hör gärna av er!

På omslaget till docent Johan Sundeens essäsamling ses exempel på det tyska frimärke som gavs ut till hundraårsminnet 1993 av Birger Forells födelseår.

Gunnar Arnborg medaljör

Gunnar Arnborg, Gråbo, har tilldelats silvermedalj av Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien ”för hans livsgärning är att i böcker, föreläsningar och annat synliggöra det svenska kulturlandskapet och dess värden i en föränderlig värld.” Arnborg är kulturvårdare, hembygds-, natur- och landsbygdsförfattare. En av hans mest kända böcker är *Mulens marker*, som gavs ut 1987 tillsammans med Åke Carlsson och naturfotografen Tore Hagman. Hedersdoktor blev han 2001 i Göteborg.

Skara Gille är aktivt i det gamla Skara

Skara Gille är en förening på rejäl marsch. Inte bara i form av de mycket uppskattade stadsvandringarna där Barbro Olofsson lär massor av Skarabor och utsocknes spännande information av alla de slag om staden förr och nu. Medlemsantalet har slagit rekord och passerat 500. Detta trots att det handlar om ett gille som fyller 70 i år. Inga ålderstecken.

Samma sak gäller skriften Ett och annat från den gamla staden Skara 2016–2017. På bortåt 80 sidor berättar en lång rad medlemmar om sin stad under skilda sekler. En mycket omväxlande och läsvärd blandning med massor av bilder från förr och nu.

Domkyrkans tak efter den stora branden.
Foto: Harald Widéen.

Uppsnappat från Vänerskärgården Kinnekulle

Biosfärområdet och Vänermuseet bjuder in till en eftermiddag med en tankeväckande föreläsning med forskaren Therese Lindahl, om hur barns kontakt med naturen påverkar deras känslor, kunskap och ageranden. Du får också tillfälle att testa Sveriges kanske största frågespel i nya Biosfäretställningen. Här finns liv om hållbar utveckling på naturum Vänerskärgården vid vackra Läckö slott. Man vänder sig främst till pedagoger.

Therese Lindahl är ekonom och forskare på Beijerinstitutet. Hennes forskning riktar sig mot att bättre förstå det mänskliga beteendet i socio-ekologiska system.

Tid: Torsdagen den 15 mars kl. 15–17:15
Plats: Naturum Vänerskärgården vid Läckö slott, Lidköping

Syndens väg

Så får vi veta vad Syndens väg var för något. Där kunde tåg köra ikapp och senare vandrade romantiska ungdomar där på väg till Skogsbrynsserveringen vid Uddetorp. Nu är det bara en trivsamt allé, där det nog inte syndas så mycket. Leo Torgny berättade i en artikel för 50 år sedan.

Lennart Rydbom ger personliga minnen från nu försvunna Tegglaskolan och högst personlig är även Jasmine Tell Rönnäng i sina berättelser från Skara Skolscen. Bengt O T Sjögren berättar om Sveriges enda kvinnliga fideikomiss, Trestena, medan Stig Karlsson presenterar Hospitalgården.

Domkyrkobranden

Gunvor Jonsson skildrar Skara konstförenings 75 år medan Ingemar Johlander med bilders hjälp visar upp grannar på Solbacken. Erik Sånnek medverkar och kompletterar med bildkavalkader förr och nu. Carl-Erik Jonsson minns domkyrkobranden 1947 och Elisabet Stålarbom blivande biskopen Sven Danells känsloladdade tal i radion efter branden.

Olofsson, som befriade oss från danskarna, guldsmiden på S:t Larsgatan, Skara Lisa, klockorna i Skaradömen och Uno Boman och hans julkort är annat som fastnar i minnet.

Som vanligt en läsvärd liten bok om den gamla staden Skara.

Hans Menzing

Ett och annat från den gamla staden Skara 2016 2017. Utgiven av Skara Gille. Bokkommitté: Tommy Kroon, Barbro Olofsson och Erik Sånnek. 78 sidor.

**Bedriver ni
sedvanlig Hembyggs-
verksamhet?**

Osäker? Kontakta försäkringskansliet på 0200-22 00 55
och säkerställ att er verksamhet täcks inom försäkringen.

Vann pris för väggbonad i Lerdala

Bakgrund under 1970-talet

Skolorna i Lerdala var nedläggningshotade, eleverna skulle bussas till Timmersdala. Lärarna och föräldrarna protesterade. Personalen lämnade förslag till kommunen om tillbyggnad av folkskolan.

Efter många möten och politiska uppvaktningar startade den första tillbyggnaden, och den skulle följas av ytterligare två under 80-talet.

Efter oljekrisen på 70-talet steg uranpriset och gruvbolaget LKAB blev delägare av Ranstadgruvan, som legat i malpåse sedan 1969. Ansökan om att återuppta driften mötte starkt motstånd på grund av den stora landskapsförändring som projektet **Ranstad 75** skulle orsaka.

Kommunerna Falköping och Skövde hotade att lägga in sina veton. Miljöorganisationer och enskilda personer protesterade. Debattens vågor gick höga.

Vann första pris

Naturskyddsföreningarna i Skaraborg utlyste en tävling där traktens skolor kunde delta. Temat var uranbrytning. Klass 5–6 i Lerdala gjorde en utställning som visade på brytningens konsekvenser.

Vi lyckades bra och vann första pris.

Vid den här tiden fanns en stark känsla för hembygden och dess bevarande. Vad skulle ske om skolan försvann?

Ann-Britt Johansson-Molander var den drivande vid tillverkningen av applikationen. Arbete gjordes i mellanskolans källare. Så här skriver hon:

”Varifrån kom idén att göra en så här stor bonad? Svaret är 'Inte vet jag'. Lusten att göra något med händerna eller bara kreativitetens lusta. Eleverna skulle göra jobbet. Varje klass fick en uppgift.

Det gick bra för klass 5–6, de gjorde kyrkan och en del övriga detaljer. De andra eleverna ledsnade ganska fort, jag och några andra vuxna fick göra det mesta.

Det började med att jag tog kort på alla hus, som skulle vara med. Därefter gjordes mönster i papper med hjälp av Lars Lång och ett episkop.

Jag skaffade tyger, flanell för ett rappat hus, manchester för trähus osv. Sen var det bara att sätta igång. Avsikten var att sy fast bitarna, men det tog för lång tid och vi klistrade tillsammans.

Vi spände upp bonaden på en ram gjord av upprivna golvbräder från Lars hus.

Bonaden placerades i matsalen, nuvarande personalrummet, tillsammans med elevernas utställning och invigdes med öppet hus i skolans matsal på Västgötabergens dag den sista söndagen i maj 1976.”

Lars Lång, 2018

Jätten

Jätten från Kyrkefalla, Emanuel Andersson finns i Tibro Museum. Ruth Persson räcker honom till midjan.

I **Tibro Museum** har nyligen avslutats en utställning med temat Vad åt man förr? med lokal prägel. Besökare från Skövde Hembygdsförening har blivit guidade av museichef Ewa Thörn. I museet finns permanent Jätten från Kyrkefalla, som även kallades Skövdejätten och Den nordiske Goliat. Hans namn var Emanuel Andersson (1844–1911). Han började arbeta som skomakare. Senare arbetade han på cirkus och framträdde över hela Europa. Han var 2,39 meter lång.

Monika Moberg

Västgötabygden 1:18

Pojken som blev bräddad av en god man

– Den där uschlie Hitler, konstaterar modern ilsket. Det mullrar ute i Europa. Tomas har nyligen fyllt tolv år. Han är yngste sonen i en stor familj på gården som ligger vid dreven som delar åkrarna mellan norr och söder i en västgötsk by.

Men vid den här tiden finns bara Tomas och en äldre bror samt en mindre syster, förutom föräldrarna, kvar hemma på gården.

Deras närmsta grannar heter Anton och Ida. Detta äldre par bor i en liten stuga, bestående av ett stort rum, en halvkammare, där Anton har skomakeriverktygen, och ett litet kök. Stugan värms upp av en kokspis i köket och en öppen spis i rummet, där dubbelsängen med sänggavlar i mörkt trä och ett vitt virkat sängöverkast tar upp ett hörn av rummet. Vid dörren intill köket står skänken med finporslinet. Under sängen pissepottan och mitt i rummet ett fyrkantigt ekbord med fyra stolar. I hörnet ut mot söder står spegelbyrån och vid fönstret mot vägen står en träsoffa med dynor i murriga färger. En bit från stugan står ett gammalt fähus, vars norra del är nedriven. Här fanns tills några år före kriget en ko, en gris och några höns.

Tomas, som är en mörkhårig grabb med snälla, bruna ögon och som om några år kommer att bli en riktig svärmorsdröm, anses som en ”säker pojke”, men ingen i familjen har fått fortsätta med några högre studier efter de obligatoriska skolåren.

– Att va bonne duger gott och ger mat på bo'rt, menar Gottfrid, som fadern heter.

Ida blir änka

En dag får Anton ett slaganfall och döden kommer snabbt. Livet förändras. Ida är redan i 70-årsåldern och krafterna tryter. Några barn har de aldrig begåvats med.

Men Ida har ett gott öga till Tomas, som är en pojke med ett stort socialt patos.

Han är hjälpsam mot Ida och hivar med gott mod upp vatten från brunnen på gården och bär in hinkarna till Ida. Utanför vedboden kan han stå i timmar och klyva veden, som han, fadern och brodern hjälpt till att dra hem från skogen, när de ändå varit där och hämtat hem sitt eget vedbehov. Då har de även tänkt på Ida.

– Ja sa skriva tästamänte, säger Ida alltsomoftast. Tomas sa ha allt ätter me, stôva och dä annra, fortsätter hon.

Men tiden går. Ida orkar inte sköta sig själv. Kom-mungubbarna blir tipsade om att Ida bör tas in på hemmet, där hon kommer att få det lugnt och skönt de sista åren av sitt liv.

”De som har hann om'et”, funderar på att omyndig-förklara henne. Det sägs att hon ska få en så kallad god man.

En mulen dag ses komunens starke man, Gustaf Adolf i Nolgården, med bestämda kliv närma sig Idas stuga. Han blir insläppt. Men vad vill han en gammal gumma som Ida?

Kylan är på ingång trots att träden ännu är gröna. Nolgårdsbonden kommer ut på vägen förbi gården, där Tomas med familj bor. Husfadern står vid vedkubben.

– Nu du, Gottfrid, så har ja sett te så att ente din pöjk sa få nått mä ätter Ida, meddelar Gustaf Adolf skadeglatt, samtidigt som han viftar med ett papper i luften.

Det visar sig att det är Gustaf Adolf som är den gode mannen, och som i strid mot all god moral har fått den stackars Ida att underteckna ett testamente till förmån för en person i Gustaf Adolfs egen släkt.

Idas stuga och markområde såldes senare till en jordbrukare, som har låtit huset förfalla. Taket har rasat in och endast några väggar står efter 70 år kvar som en påminnelse om att snikenhet inte hör till en god mans dygder.

Monika Moberg

Vanten blev en tummetott

År 1918 hittade Frithiof Svensson vid torvupptagning i Åsle mosse utanför Falköping en gammal vante.

Elisabeth Strömberg, utsänd att förhandla med Svensson efter att riksantikvarien misslyckats, insåg att det här var en man som förstod sig på textilier.

– Trots användandet av hela min övertalningsförmåga lyckades jag inte förmå Frithiof Svensson att vilja avstå vanten för mindre än 300 kr.

Svensson hade blivit erbjuden 50 kronor som in-

lösen för vanten av riksantikvarien, men det godtog inte upphittaren.

För sina 300 kr köpte han en ko till sin gård. Vanten blev föremål för studier beträffande datering och teknik. Först kom man fram till via pollenanalys att vanten var 300–400 år efter Kristi födelse, men 2003 fastslog ett par forskare via C14-datering att vanten var från tiden någonstans mellan åren 1510 och 1640.

Dateringen av Åslevanten bidde därmed en tummetott.

Läs vidare på Historiska museets hemsida.

Teckning: Börje Brorson

God man – vad är det?

En god man är en person som hjälper en medmänniska i främst ekonomiska frågor, men även när det gäller intressebevakning. Ett godmanskap innehåller inget tvång utan är en helt frivillig hjälp som ges till personer med behov.

För att ett godmanskap ska kunna anordnas krävs det att den enskilde har en sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller något liknande förhållande.

Det finns också ett krav på behov av hjälp. Ifall den enskilde kan få den hjälp han eller hon behöver på något annat sätt behövs i många fall inte en god man. En sådan hjälp kan exempelvis vara: hjälp från anhöriga, fullmakt eller hjälp från personal på ett särskilt boende.

Mer information finns t ex på kommunens hemsida.

Under 1600-talet

Förhistorien till God man har sin begynnelse långt tillbaka. I ett av radioprogrammet Släktbands avsnitt i januari 2017 berättas det om att vara förmyndare.

Elsa Trolle Önerfors som är rätthistoriker i Lund, berättar i programmet att det redan på 1600-talet finns bestämmelser i lagboken om hur en förmyndares förvaltning ska granskas av någon. Vem den där

”någon” är skiftar lite under historiens gång. Ganska länge är det någon av den avlidnes närmsta släktingar, men under 1800-talet så kommer systemet med God man, som finns kvar än idag.

Att reglering kom just under 1600-talet är inte så konstigt. Alltfler kvinnor fick ta hand om familjeekonomin, då många män dog i krig. Detta hotade förstås maktbalansen mellan könen. Risken fanns att kvinnorna skulle få alltför stor makt, om inte förvaltningen granskades av någon.

Min egen mormors farfar blev faderlös vid åtta års ålder 1809. En manlig släkting till hans mor blev då förmyndare för pojken.

Men från att förr ha varit släktens angelägenhet har ansvaret för kontrollen senare tagits över av samhället.

I radioprogrammet Släktband ges exempel på hur en mor i slutet av 1800-talet får bli förmyndare för sin omyndige son, då fadern avlidit. Men enligt lagens bokstav får hon inte helt styra över sonens arv, utan att en God man kontrollerar hur hon sköter saken.

Beteckningen Gode man dyker upp första gången i ett lagförslag 1818, men det blev aldrig något av det.

År 1845, då Oscar I var kung, kommer de första riktiga bestämmelserna. Och det är dessa som dagens bestämmelser grundar sig på.

Monika Moberg

Tankar frå bögda

Tackar du bögdens eldsjälar ?

Ve den här tia på årt ä dä gott um årsmöten runt um i bögdera. Dä behövs mö redit fölk både i körkera, i hem-bögdsföreningera å andra föreningera å i di ulike politiske partiera. Ja vet inte hur i hart mä era lokaltinning. Tar di in referat frå årsmötena. Dä går våra lokaltinning sum ä Alingsåstinninga. Di har sider sum di kallar Förening & Församling. Där syns bögda verkligen.

Dä ä rätt sköjtit å läsa referatena å se vecka sum ä valda på årsmötena. Vessa namn kan en se i rätt många föreningera, å en kan grunna på hur di hinner va mä på alla ställena men dä ä sköjtit å träffa en massa olika människor. Dä ä bra mä fölk sum brur säk.

Frå far te son

Förr i tia när vi inte hade storkommuner valde vi förtroendemän sum sulle sköta um socknas finanser å andra angelägenheter. Um en läser gamla protoköll kan en se, att dä ofta va ett par släkter sum skötte um sockna. Dä va inte ovanlit att uppdragen geck frå far te son. Men dä ä inte ofta en ser att dä ä noka dam sum ä mä å bestämmer. Dä ä annevessare nu för tia.

Många utå dum sum ja nämnt har vart vecktia för si hambögda. Iblann kallar vi dum eldsjälar. Ja sa bara ta noka exempel. För hundra år sen va dä inte många sum hade telefon på landsbögda. Då fanns dä noka gubba

Teckning: Börje Brorson

sum dro ena telefonledning frå samhället ett stöcke bört å så ble dä ett par telefoner i sockna.

Dä va inte många sockner sum hade elektrisitet heller. För att dä sulle bli ström i sockna krävdes dä att noka framsunta bönnere engagera säk å så te att di bilda ena eltrisker förening å att di satte upp ledningstulpa. Dä finns eldsjäla nu förtia mä. Ja tänker på alla dum sum sett te att vi fått ena Fiberförening i bögda. På vessa höll ä di färdia å ledningera fungerar, på andra höll ä di snart färdia.

En kan la grunna på hur våra bögder sulle sett ut um vi inte hatt di däringe eldsjäla. Brukar du tacka dum sum finns i di hambögda i da? Di ä allt värda ett tack frå både däk å mäk.

Håkansson

Uppsnappat om posten

I dessa tider klagas det en del på PostNord, men det var inte bättre förr enligt följande notis från 1944.

100 mil efter posten! Dystra framtidsutsikter i Dalsland!

”Brevbäraren orkar inte ta av sig ränseln, utan vi få trava efter honom i 300 meter till grannens brevlåda, fast vi ha en egen sådan, klagar hos generalpoststyrelsen en förargad dalslänning i Dala Gripstad. Det var väl enklare för en lantbrevbärare att räcka ut handen än att vi skola behöva ränna sådana sträckor nu under skoransonering och då varje stund är upptagen för att producera livsmedel i en tid av skriande brist på arbetsfolk till lantbruket. Att fyra dagar i veckan behöva springa 300 meter efter sina tidningar tar sin tid och under ett år blir det 5 mil, på tio år 50 mil och inom 20 år ha vi behövt alldeles onödigt avverka hela 100 mil för att få sin post, slutar den tydligen med ett visst skäl missnöjde postmottagaren.”

Skaraborgs läns annonsblad lördagen den 11 mars 1944.

Stockens kvarn

– en krönika från tre sekler

I början av december var det boksläpp i Saleby. Boken är både en släkt- och bygdehistoria under tre sekler. En bok med många intressanta bilder som ger liv åt berättelserna.

I sin presentation av boken skriver Matz Nilsson bland annat att boken kan beskrivas som en kvarnhistorisk vandring från Bibelns Kain till Fazer kvarn i Lidköping.

Berättelserna börjar på 1100–1200-talen, då munkar i Varnhem gjorde det möjligt att använda vattenkraft för att driva sina hjulkvarnar.

På Stockens kvarn i Saleby var David Carlsson mjölnare från 1932 till 1966. Dessförinnan ägde hans far Karl Andersson med hustrun Mathilda kvarnen efter att ha arrenderat den under sju år.

Boken handlar också om den tekniska utvecklingen på Stocken från början av 1900-talet med elektrifieringen då turbindriften ersatte den vattenburna hjulkvarnen.

Vardagslivet

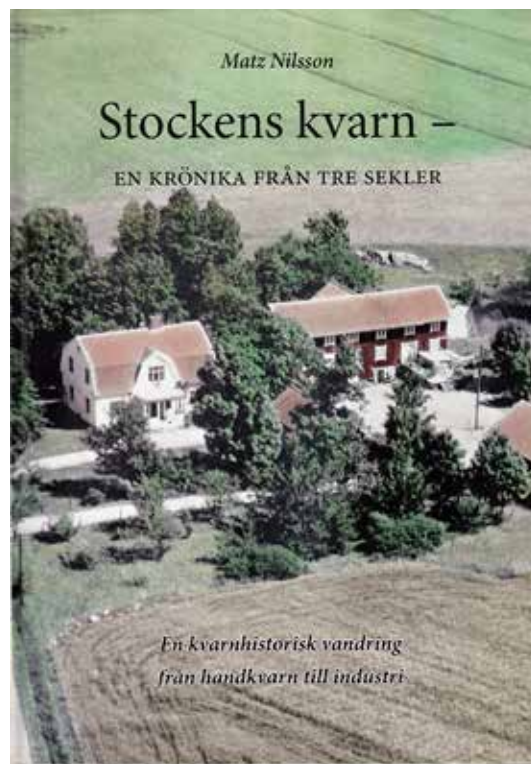
Om vardagslivet på Stocken under den ekonomiska krisen efter Kreugerkraschen och framförallt om andra världskrigets vedermödor, när mjölnarfrun Karin hade ansvaret för jordbruket och kvarnen på grund av att mjölnaren låg ute i beredskapen är intressant att läsa. Och så förstås om familjelivet med bland andra farmor Mathilda och hennes barnbarn Gunnel, Brita och Christina.

Ur innehållet

På de 114 sidorna finns mycket intressant att läsa även om man inte bor i Saleby. Några av artikelrubrikerna är Från hjulkvarn till turbin, Mathilda som mor och kvarnägare, Arbetet i kvarnen och Lakesjä och livet på Stocken.

Bra jobbat

Redaktionsgruppen har gjort ett fint jobb. För texterna svarar Matz Nilsson, Börje Stern, Gunnel Stern och Per Stern. Bilderna har Matz Nilsson, Johan Stern och Börje Stern tagit och en del är hämtade ur familjealbum. Layout och tryck har Lindy Malm, Strands Grafiska i Vårgårda AB ansvarat för.

Bygdebok. Boken från Saleby är läsvärd även utanför sockengränsen.

Fotnot

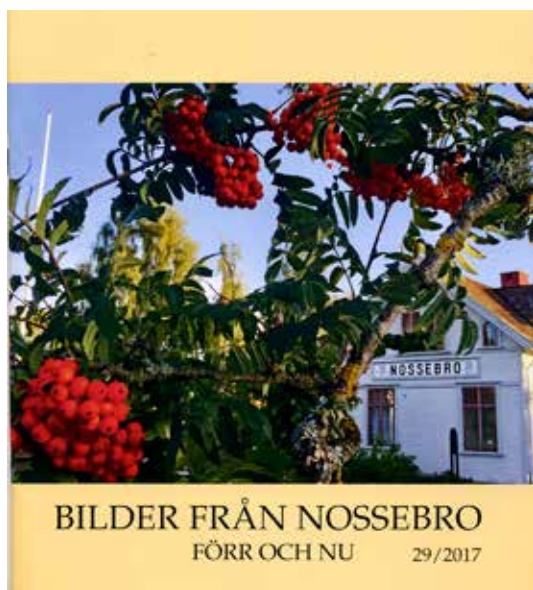
När jag läste att mjölnaren i Stockens kvarn hette David började jag fundera över om David är ett mjölnarnamn. I min bekantskapskrets har jag haft flera mjölnare som hetat David. Men även i artiklar från andra håll har mjölnaren David dykt upp då och så.

Leif Brunnegård

**Sänd in berättelser om människor
du mött, om lokalhistorien eller
andra berättelser
till vår redaktion.**

Sänd till redvastgotab@gmail.com
eller monika.moberg@blackhornet.me

Nytt från hembygden

Bilder från Nossebro

”Vi gläds åt att det är många som köper häftet och som uppmuntrar oss att fortsätta dokumentera vår hembygd”, skriver Rune Niklasson i förordet till årets hembygdsbok 2017, nr 29. Det är förmämligt att så många ute i lokalföreningarna dokumenterar sin hembygd för framtiden.

I årets häfte har mycket av innehållet ägnats åt skolan med tanke på att Folkskolan 175 år jubilerade 2017.

En artikel har rubriken: När magistern hoppade ner från katedern. Kerstin Abelsson samlade några f d elever och lät dem berätta om sin skoltid 1974–1983.

Rune Niklasson, som började skolan i Göteborg, berättar om: Skolan – Som en del av mitt liv. Han studerade vid folkskoleseminariet i Göteborg och hamnade så småningom i Stora Mellby, Magra, Sollebrunn och Nossebro.

Niklasson är en flitig skrivare och han berättar även om Det trevna samhället som växer, en tidningsartikel från 1923.

Det finns även mängder av fina bilder från en fotoutställning om skolan.

Kåsören Håkansson, känd från Västgötabygden, minns hur det var ”När vi butte sia” (1967). Han menar att Karl XII införde högertrafik redan 1718, men att vi övergick till vänstertrafik 1754.

Kerstin Alin skriver om möten med nysvenskar, och Rune Niklasson och Åke Tallberg om möten med Arne Abelsson på Björkebacken.

Detta är något av det som finns med i 2017 års hembygdsbok.

Grötfest i Ljungsarp

Ljungsarps Hembygdsförening har anordnat den traditionella grötfesten mellan jul och nyår med ett 30-tal deltagare. Ordföranden hälsade välkommen. Underhållare var Eberhard Riese, violin och Åse Sohlberg, gitarr. De framförde ett mycket uppskattat program. Upplägget var, att de spelade några låtar och sedan tog en kort paus. Detta skedde i tre omgångar. Melodierna framfördes som allsång, och dessa var bland annat Gamle Svarten, Rudolf med röda mulen, O mein Papa och många andra kända låtar. Laila Andersson tackade alla och upplyste att nästa möte är årsmötet i februari. Festen avslutades med nationalsången.

Laila Andersson

Monika Moberg

Bilder från Nossebro, Förr och Nu 29/2017.

Redaktion: Kerstin Abelsson, Karl Johan Augustsson, Ingegerd Johansson, Rune Niklasson, Per-Arne Nordqvist och Åke Tallberg.

Omslagsbild: Foto Rigmor Persson.

Tryck: Strands Grafiska i Vårgårda AB, 2017.

Från idé till verklighet i Gärdhem

Natur- och kulturstig

Gärdhems Hembygdsförening arrangerade en guidad vandring runt Baggeryr våren 2015. Vi, Margareta och Bengt Johannesson, som har bott i området sedan 40 år, berättade då om många kulturhistoriska platser, såväl kända som okända.

Intresset var stort och så småningom började funderingarna på att iordningsställa en permanent vandringsstig verka allt mer genomförbara, bl a för att vi fått medfinansiering från Europeiska Jordbruksfonden, Leader Längs Göta Älv.

Det fanns ju fler historiskt intressanta platser i området att synliggöra, men också en del speciella träd och blommor att uppmärksamma. Kunde man kanske förlänga promenaden någon kilometer och på så sätt även få med Vårhaga samt området vid Smé-Ottos Björkås?

Efter kontakt med berörda markägare började vi att inventera stigarna i området. Vilka var lämpliga att röja och förbättra? Var behövdes nya stigar för att knyta ihop olika besöksmål? För att kunna gå mellan Skogssäter och Espered krävdes t ex röjning på delar av ett kalhygge

Vi behövde en tydlig karta över området och detta kunde OK Flundrehof i Sjuntorp ordna. Leif Olofsson ritade in vår kultur- och naturstig på en av sina orienteringskartor och skickade iväg den till tryck.

En flistugg, modell mindre, kom väl till pass för att producera åtskilliga kubikmeter flis att sprida på stigarna. Vi kunde i ett tidigt skede konstatera att det även skulle behövas grus på en del blöta partier och maskinell hjälp för att få det på plats.

Men en skön vandringsrunda kräver också pauser, gärna i kombination med något gott ur ryggsäcken. Vi fick tillgång till ett antal ekar som vi fällde, kapade och klöv i lagom längder. De kraftigaste fick bli bänkar och pallar, som nu är placerade på ca 30 olika ställen utmed

Hyvling. Stig Back hyvlar ekstolpar som informationstavlorna skall sitta på.

Gärdhem. Margareta och Bengt Johannesson tar en paus i arbetet med Kultur- och naturstigen och njuter av den medhavda matsäcken på en av ekbänkarna. Några av bänkarna har försetts med ett litet bord.

vandringsstigen. Här kan du slå dig ner och vila en stund och kanske fundera över hur livet levdes förr i tiden.

De ekstammar som var för smala för att bli sittplatser sågades och hyvlandes i stället till stolpar och bakstycken till informationstavlor. Grannen lånade ut sitt minisågverk och tillhandahöll även ett antal stolpar.

För att öka hållbarheten på skyltarna hjälptes några föreningsmedlemmar åt att bränna stolparnas nedre del över öppen eld, en gammal och beprövad metod. Resten av skyltarna impregnerades med en blandning av kokt linolja, trätjära och balsamterpentin efter att de grävts ner och förankrats på lämpligt sätt i skogen. De minsta träbitarna förvandlades till vägvisare och försågs med text med hjälp av en överhandsfräs och blå färg.

Vi sammanställde foton och text till 34 olika informationstavlor, mestadels med historiskt innehåll men även några med naturanknytning. Föreningen fick hjälp med att översätta texterna till engelska, tyska och arabiska.

Utrustade med färgburkar och penslar begav vi oss ut i skogen för att göra blå markeringar på stammar och stenar utmed stigen. På några ställen behövdes blå kompletteringspilar.

Efter många månader och mer än 1 000 ideella arbetstimmar började den ca 7 km långa vandringsstigen bli invigningsklar lagom till Kulturarvsdagen den 9 september 2017.

På gräsplanen i närheten av Borgen Aftonfrid och vid Smé Ottos Björkås finns information om kultur- och naturstigen. Där finns även parkeringsmöjligheter och cykelställ.

Välkommen ut i skogen!

Bengt och Margareta Johannesson

Läsvärt i korthet

Skara i backspegeln. Foto: Ingemar Andersson som även gett ut boken. 112 sidor med drygt 250 bilder från Skara under 60 år. Bilderna kompletteras med korta bildtexter, som på några rader ger bakgrunden till händelserna som skildras. Här kan Skaravänner även möta många nu försvunna miljöer, och Skaraprofiler som inte längre finns hos oss. En härlig bok med massor av bra bilder.

Års-Axet 2017. Medlemstidning för Gudhemsbygdens Hembygdsförening. Redaktionskommitté: Lars-Erik Kullenwall, Margaretha Fridh, Ingemar Fägerlind, Lennart Moberg, Gun-Britt Salomonsson, Lennart Swahn och Gudrun Wäpling. 84 sidor som bl a bjuder på julevangeliet i tre versioner, mjölkbord, kyrkostämman – en demokratisk pärla och att åka buss till skolan.

Skara stiftshistoriska sällskaps medlemsblad nr 4 2017. Redaktör: Johnny Hagberg. 20 sidor om bl a den västgötska kyrkogårdens utveckling, två gamla Wennerbergdokument och fanns det offerseder kring Hedareds kyrka.

Gärdhemsbygden 2018. Utgiven av Gärdhems Hembygdsmuseum med Olle Lext, Jan Gerd, Lennart Johansson och Alvar Löfskog i redaktionen. 66 sidor om tegelbruk, livet på Berg och kultur- och naturstigen – en idé som blivit verklighet. Dessutom sju sidor med härliga färgbilder av växter som förekommer i Gärdhem.

Norra Björke – en socken med guldkant. Författare: Ann-Britt Boman. Utgivare: Åsaka-Björke Hembygdsförening. En vacker bok på 350 sidor med en faktarik och personlig skildring av bygden med många bilder.

Ett och annat från den gamla staden Skara 2016 – 2017. Utgiven av Skara Gille. Bokkommitté: Tommy Kroon, Barbro Olofsson och Erik Sännek. 78 sidor om bl a Teglaskolan, domkyrkobränden 1947, Syndens väg och Hospitalsgården. Många illustrationer.

Lidköpingsbygden julen 2017. Utgiven av S:t Nicolai Gille, Lidköping. Redaktör: Bengt Otterberg. 86 sidor om bl a Harriet Löwenhjelm och Gammalstorp, Lidköpings första hembygdsförening och Lidköping före järnvägarnas tid. Många bilder.

Föreningen för Västgötalitteratur. Meddelande 4 2017. Redaktör: Johnny Hagberg. 20 sidor om bland annat musikmedaljer med västgötsk anknytning, biblioteksmuseet i Borås och en udda samlare i Skara.

Luna 100 år. Författare: Anders Zackrisson. Eget förlag, Alingsås. 110 sidor om utvecklingen från den blygsamma starten 1917 av Carl Lindahls Maskinaffär i Alingsås med en lekstuga som del av lagret, till dagens omfattande företag som haft en rad olika namn under seklet. Många bilder.

Ättlingen nr 2 2017. Utgiven av Skövde Släktforskarförening. Redaktör: Monika Moberg. 16 sidor om bl a sjukvården i Skaraborg på 1700- och 1800-talet, tafsarna vid samma tid och Lennart Torstenssons Forstena.

Klangrum – orglar i Skara stift. Redaktör Robin Gullbrandsson. Organist: Anders Börjesson. Utgivare: Skara stiftshistoriska sällskap. 208-sidig bok plus CD med texter och musik kring och från västgötska orgelklenoder.

Rånördarna Jonas Falk och Andreas Frid. Historien om ett värdetransportrån 1854. Författare: Leif Essefjord. Utgivare: Atremi. 126 sidor om det väpnade rånet mot en postskjuts i Sandhem. Båda förövarna avrättades genom halshuggning för poströveri och mord. Rikt illustrerad.

Mimers brunn. Arkeologi, etnologi och historia i Västra Götaland, nr 6 2017. Redaktör: Christina Ström. Utgivare: Vätteleuset, Vara. 52 sidor om bland annat kufiska mynt (muslimska alltså) upphittade i Lödösetrakten, guden Frej som tycks ha hyllats länge av Skaraborna och grymma straff i 1600-talets borgrätt.

Götene fornminnes- och hembygdsförenings årskrift 2017. Redaktör: Jan Blomqvist. 68 sidor med massor av bilder från årets verksamhet. Christer Westerdahl medverkar med två stora artiklar som berör författaren Einar Björes minne. En om vägar och samfärdsel förr med milstenar, gästgivaregårdar, marknadsresor och annat. Ann-Marie Brandt, född Magnusson, kompletterar med minnen av Götene på 50-talet, inte minst klädminnen.

Hans Menzing

Åke föreläser om odlingslandskapet!

Under 1980-talet arbetade jag tillsammans med Gunnar Arnborg och Tore Hagman med boken Mulens marker, som kom ut 1987.

Tore och jag har följt upp vad som har hänt med dessa miljöer. 2002 utgavs boken Gamla ekar, som jag har följt upp tillsammans med Pelle Dalberg, Nödinge.

Jag har även letat upp landskapsfotografier från början av 1900-talet och framåt samt låtit fotografera dessa motiv på nytt.

Ett urval av motiven från de senaste hundra åren ingår i ett bildföredrag, som hittills främst har visats i länsstyrelsens regi för bönder. Kan även tänka mig att besöka hembygdsföreningar och liknande föreningar.

Åke Carlsson
siene@tele2.se

Tel 0322-66 41 38
Mobil 070-57 28 255

Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.

Varje enskild hembygdsförening avgör själv vilket studieförbund man vill samarbeta med.

Nästa nummer av Västgötabygden, nummer två, kommer i slutet av april. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Västgötabygden publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

VÄSTGÖTA BYGDEN

Redaktörsgrupp:

Ann-Britt Boman, sammankallande,
Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033-26 19 21.
073-9436175. E-post: birgitta.fristad@telia.com

Hans Menzing, Marumstorget 1,
532 32 Skara, tel 0511/12643.

E-post: hans.menzing@telia.com

Monika Moberg, ansvarig utgivare, tel 070-642 56 70,
Norra Bergvägen 16B, 541 32 Skövde.

E-post: redvastgotab@gmail.com

eller monika.moberg@blackhornet.me

Övriga i redaktionskommittén:

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
540 15 Våring, tel 0500-44 11 05, 0708-42 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 0303-74 98 78. E-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmostad,
465 97 Nossebro, tel 0512-531 50.

E-post: frammestad@tagebrolin.se

Leif Brunnegård, Asklanda, 447 93 Vårgårda,
tel 0322-66 11 43. E-post: leif.brunnegard@gmail.com

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp, tel 070-620 66 66.
E-post: bisido@hotmail.com

Anna Faxgård, Bua Skogsslätt, 511 98 Hyssna,
tel 0320-397 77. E-post: anna.faxgard@telia.com

Förbundsordförande: Sven-Åke Mökander,
Markgatan 39, 441 51 Alingsås, tel 0322-67 23 10,
070-672 31 56. E-post: svenake.mokander@gmail.com

Vice förbundsordförande: Jan-Olof Berglund

Förbundssekreterare: Jan-Henry Svensson
Södra vägen 4, 532 94 Tvärred, 0321-500 35,
070-208 53 27. E-post: janhenry.svensson@vgregion.se

Förbundskassör: Tommy Kroon.

Timmermansgatan 19, 532 33 Skara. 0511-145 49, 0705-
91 24 55. E-post: tommy.kroon@kunskapstradet.se

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-105 50, bostad 0511-3703 30.
Bankgiro: 378-5383. Swischnummer: 123 214 84 19.

Har Du adressförändring, ring till Eva Mann,
tel 0512-105 50. **Arbetsid: torsdagar 9-15.**

Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Hästkrafter och människor

Hästkrafter vid olika tillfällen. Sänd in berättelser och bilder till vår redaktion, adresser, se sidan 31.
Foto på denna sida: Monika Moberg.

Vallby Sörgården. Besökare åker hästskjuts vid invigningen av kulturresevatet Vallby Sörgården i Götlanda mellan Våring och Tidan år 2009.

Knatten och den gamla traktorn. En riktig drömsitts är att få provsitta farfars gamla traktor. 1990-tal.

Krönikespelet om Tånga hed. En hästskjuts vid framträdandet av teaterentusiaster vid spelet om Tånga i regi av Sven-Åke Mökander, vid årsstämman i Vårgårda 2015.

Besöksdag på Sötåsens Naturbruksskola, Töreboda. Det har varit tradition att naturbruksskolan inbjuder till besöksdagar i september för elever, föräldrar och allmänhet. Fotot är från år 2007.